

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра тактичної та спеціальної фізичної підготовки, факультет № 3

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

навчальної дисципліни «**Особиста безпека поліцейського**» обов'язкових
компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
125 Кібербезпека (поліцейські)

м. Харків
2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 3
Протокол 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією спеціальних дисциплін
Науково-методичної ради
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на спільному засіданні кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 (*протокол від 29.08.2023 № 17*)

Розробники:

1. Старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки, факультету № 3 Ларіонова І.Т.
2. Старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки, факультету № 3 Іншеков М.В.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.пед.н., професор Федоренко О.І.
2. Начальник кафедри тактики та тактико-спеціальної підготовки факультету службово-бойової діяльності Київського інституту Національної гвардії України, к.в.н., полковник Власюк В.В.

Структура навчальної дисципліни

Номер розділу	Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни					Література, сторінки	Вид контролю
		Всього	з них:					
			лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття		
Семестр № 1								
1.	Розділ № 1: Безпека життєдіяльності							
	Тема № 1: Надзвичайні ситуації техногенного характеру. Техногенні небезпеки, їх класифікація та причини виникнення. Сигнали оповіщення населення.	8	2				6	
	Тема № 2: Засоби індивідуального захисту	6			4		2	
	Тема № 3: Хімічна безпека. Радіаційна безпека. Засоби колективного захисту	11	4				7	
	Тема № 4: Соціальні небезпеки, їх види та особливості	8	2		2		4	
	Тема № 5: Прилади радіаційної розвідки та дозиметричного контролю	6			2		4	
	Тема № 6: Прилади хімічної розвідки	6			2		4	
	Всього за розділом:	45	8	-	10	-	27	
2.	Розділ № 2 Охорона праці							
	Тема № 7: Безпека людини в життєвому середовищі. Законодавство у сфері охорони праці. Безпечні умови праці. Класифікація небезпек та надзвичайних ситуацій. Надзвичайні ситуації природного характеру	6	2		2		2	
	Тема № 8: Пожежна безпека. Первинні засоби пожежогасіння	6	2		2		2	
	Тема № 9: Електробезпека. Вражаючі фактори електричного струму. Правила безпечної експлуатації електротехнічного обладнання	8	2		2		4	
	Тема № 10: Фактори, що впливають на працездатність працівників поліції. Заходи безпеки поліцейських при виконанні службових обов'язків під час надзвичайних ситуацій	6	2		2		2	
	Тема № 11: Основи гігієни та санітарії в діяльності поліції	8	4		2		2	
	Тема №12: Дії працівників поліції по наданню першої допомоги потерпілим у життєвих та надзвичайних ситуаціях	5			2		3	
	Тема № 13: Профілактика травматизму та профзахворювань в поліції	6			2		4	
Всього за розділом:	45	12	-	14	-	19		

Всього за навчальною дисципліною:	90	20	-	24	-	46		

**Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання спеціальність 125 «Кібербезпека»)**

Номер розділу	Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Література, сторінки	Вид контролю	
		Всього	з них:							
			лекцій	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота			
Семестр № 1										
1.	Розділ № 1: Безпека життєдіяльності									
	Тема № 1: Надзвичайні ситуації техногенного характеру. Техногенні небезпеки, їх класифікація та причини виникнення. Сигнали оповіщення населення.	8	2				6			
	Тема № 2: Засоби індивідуального захисту	8			2		6			
	Тема № 3: Хімічна безпека. Радіаційна безпека. Засоби колективного захисту	7	2				5			
	Тема № 4: Соціальні небезпеки, їх види та особливості	8					8			
	Тема № 5: Прилади радіаційної розвідки та дозиметричного контролю	8					8			
	Тема № 6: Прилади хімічної розвідки	6					6			
	Всього за розділом:	45	4	-	2	-	39			
2.	Розділ № 2 Охорона праці									
	Тема № 7: Безпека людини в життєвому середовищі. Законодавство у сфері охорони праці. Безпечні умови праці. Класифікація небезпек та надзвичайних ситуацій. Надзвичайні ситуації природного характеру	6	2				4			
	Тема № 8: Пожежна безпека. Первинні засоби пожежогасіння	8			2		6			
	Тема № 9: Електробезпека. Вражаючі фактори електричного струму. Правила безпечної експлуатації електротехнічного обладнання	6					6			
	Тема № 10: Фактори, що впливають на працездатність працівників поліції. Заходи безпеки поліцейських при виконанні службових обов'язків під час надзвичайних ситуацій	6					6			
	Тема № 11: Основи гігієни та санітарії в діяльності поліції	8					8			
	Тема №12: Дії працівників поліції по	5					5			

надання першої допомоги потерпілим у життєвих та надзвичайних ситуаціях								
Тема № 13: Профілактика травматизму та профзахворювань в поліції	6					6		
Всього за розділом:	45	2	-	2	-	41		
Всього за навчальною дисципліною:	90	6	-	4	-	80		

3. Методичні вказівки до практичних занять

Тема №1: Надзвичайні ситуації техногенного характеру. Техногенні небезпеки, їх класифікація та причини виникнення. Сигнали оповіщення населення.

Практичне заняття: Надзвичайні ситуації техногенного характеру. Техногенні небезпеки, їх класифікація та причини виникнення. Сигнали оповіщення населення.

мета заняття: Ознайомити курсантів з причинами нещасних випадків, з видами та характеристиками надзвичайних ситуацій техногенного характеру. Практично відпрацювати алгоритм дій поліцейського при отриманні повідомлення про надзвичайну ситуацію техногенного характеру.

Час проведення: 2 години. **Місце проведення:** навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика надзвичайних ситуацій антропогенного та природного характеру.
2. Дії працівників поліції при отриманні повідомлення про надзвичайну ситуацію природного або антропогенного характеру.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. №30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс цивільного захисту України - 02.10.2012 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокуренько, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокуренька ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
4. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
5. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP140011.html
6. Про затвердження типових положень про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 р. № 101. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP150101.html

7. Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2015 р.

№ 469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2015-%D0%BF#n8>

8. Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях:

Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2015 р. N 544. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP150544.html

9. Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій:

Наказ МВС України від 03.07.2014 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14#n13>

План проведення заняття:

I. Вступ: 15 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 55 хвилин.

3. **Перше питання: 20 хвилин.** Загальна характеристика надзвичайних ситуацій антропогенного та природного характеру.

В Україні з 24 лютого 2022 року триває повномасштабна війна з агресором. Війна – це надзвичайна ситуація соціально-політичного характеру пов'язана з суттєвими порушеннями життєдіяльності населення на всій території держави, погрозою масштабних людських втрат і матеріальних збитків.

Надзвичайна ситуація (НС) - порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат.

Джерело небезпеки – це дія, явище, предмет, що при визначених обставинах впливають на життя і здоров'я людини.

Зона НС - це територія, на якій склалася НС.

Загальними ознаками НС є:

- наявність або погроза загибелі людей і тварин або значне погіршення умов їхньої життєдіяльності;

- заподіяння великого економічного збитку;

- істотне погіршення стану навколишнього середовища.

Розглянути класифікації надзвичайних ситуацій: по масштабу, по джерелу виникнення, по швидкості дії, по джерелу небезпеки, по кількості травмованих та жертв, по місцю виникнення, по умовам впливу на життєдіяльність.

Розглянути критерії оцінки надзвичайних ситуацій.

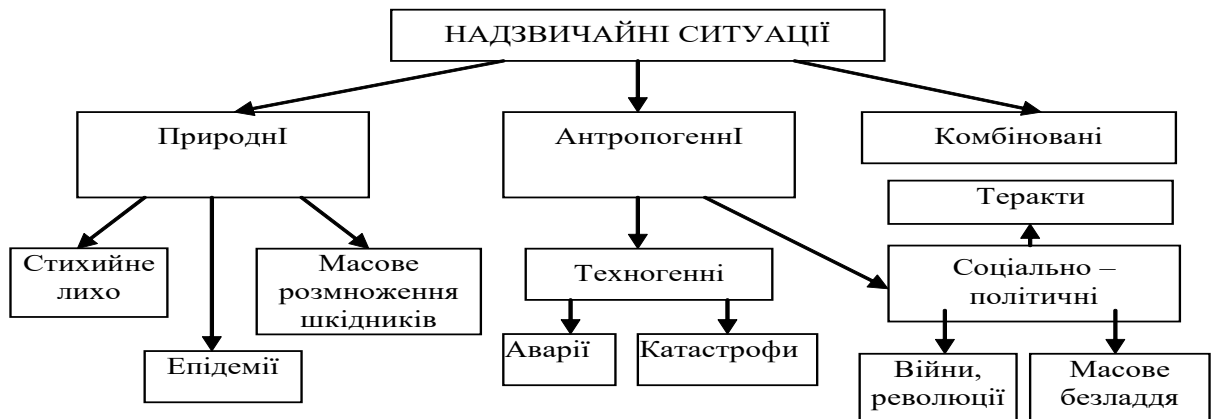

Рисунок 1. Загальна класифікація надзвичайних ситуацій.

Розглянути основні причини аварій і катастроф.

Розглянути основні характеристики стихійних лих.

Розглянути воєнно-політичну ситуацію в державі, пов'язані з нею підвищені ризики для працівника поліції.

Обговорити надзвичайні ситуації в Україні за останні два роки, їх причини, наслідки та участь в їх ліквідації працівників поліції.

Друге питання: 35 хвилин. Дії працівників поліції при отриманні повідомлення про надзвичайну ситуацію природнього або антропогенного характеру.

Курсанти практично опрацьовують отримані теоретично знання з реагування на отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію природнього або антропогенного характеру. Навчальна група поділяється на дві частини. Кожен з викладачів співпрацює лише з однією частиною навчальної групи. Одна група відпрацьовує порядок дій працівника поліції при надзвичайній ситуації природнього характеру (ураган, градобій, обледеніння, повінь, землетрус тощо). Інша група відпрацьовує порядок дій працівника поліції при надзвичайній ситуації антропогенного характеру (аварія на об'єкті атомної енергетики або аварії з викидом сильно діючих отруйних речовин).

Викладач обирає з підпорядкованої йому частини навчальної групи курсанта, якому надається інформація, що сталася надзвичайна ситуація природнього або антропогенного характеру, а він повинен пояснити і продемонструвати алгоритм своїх дій, всі інші курсанти навчальної групи відіграють ролі цивільних осіб, які знаходяться в зоні дії небезпечних факторів надзвичайної ситуації.

При виконанні практичного заняття курсант повинен дотримуватись наступного алгоритму дій:

При виникненні катастрофи, аварії на транспорті

При виникненні катастрофи, аварії на транспорті працівники поліції повинні:

а) негайно доповідати у чергову частину про час, місце, обставини і приблизні масштаби катастрофи (аварії);

б) уживати заходів для рятування людей, державного, колективного і індивідуального майна громадян, до прибуття пожежної команди організувати гасіння пожежі;

в) організувати надання невідкладної допомоги потерпілим і направлення їх до лікувальних закладів, а також охорону майна, залишеного без нагляду;

г) не допускати сторонніх до місця події, крім осіб, залучених до ліквідації її наслідків; уживати заходів щодо забезпечення недоторканості транспортних засобів до прибуття осіб, призначених для розслідування (за винятком випадків, коли потрібно врятувати потерпілих);

д) забезпечити охорону громадського порядку на місці події до прибуття додаткових нарядів поліції;

е) в необхідних випадках сприяти мобілізації працездатного населення, транспорту та інших засобів для ліквідації наслідків аварії.

III. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає прізвища курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема №2: Засоби індивідуального захисту

Практичне заняття: Засоби індивідуального захисту.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з видами індивідуальних засобів захисту, з недоліками та порядком використання засобів індивідуального захисту.

Час проведення: 4 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення: протигаз фільтруючий, протигаз ізолюючий, загальновійськовий захисний комплект, легкий захисний костюм, плакати та схеми.

Навчальні питання:

1. Засоби захисту органів дихання.
2. Засоби захисту шкіри.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. №30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кодекс цивільного захисту України - 02.10.2012 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокуренко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокуренка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
4. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

План проведення заняття:

I. Вступ: 10 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 60 хвилин.

Перше питання: 30 хвилин. Засоби захисту органів дихання.

При розгляді цього питання спочатку викладач пояснює і показує, як користуватись фільтруючим протигазом (ЦП-5, ЦП-7, ЕО-16).

В першу чергу потрібно перевірити на герметичність.

Зовнішній огляд протигаза слід проводити в наступному порядку :

- винути протигаз з сумки;
- перевірити стан лицевої частини, для чого трохи розтягнути шолом-маску (гумову маску), оглянути її, місця знайдених проколів або проривів обвести з зовнішньої частини хімічним олівцем або чорнилами;
- перевірити стан скла окулярного вузла, справність обтікача, наявність і справність притискних кілець;
- оглянути клапанну коробку і перевірити, чи не має на ній вм'ятин, дірок та іржі, перевірити стан клапанів (вони не повинні бути порвані, покороблені або засмічені) а також наявність гумового прокладочного кільця;
- оглянути з'єднувальну трубку і перевірити, чи немає на ній проколів, проривів, чи не пом'яті накидна і гвинтова гайка, чи не має зриву різьби, чи є в накидній гайці на ніпелі гумове прокладочне кільце;
- оглянути фільтруючо-поглиначу коробку і перевірити, чи не має на ній пробоїн, іржі, чи не пом'ята горловина та кришка;

- витягти гумову пробку з дірки в дані фільтруючо-поглинаючої коробки (при отриманні протигаза в користування);
- перевірити наявність та стан уплотнюючих манжет, коробки з незапотіваючими плівками (або спеціального «олівця»);
- коробки з запасними мембранами;
- перевірити цілісність сумки для протигаза, наявність на готовність деяких її частин.

Після огляду протигаза необхідно перевірити його на герметичність в цілому. Для цього, зробити його збір, надіти шолом-маску (маску), витягти коробку з сумки, закрити дірку на дні коробки гумовою пробкою або рукою і зробити глибокий вдих. Якщо при цьому повітря під лицеву частину не проходить, то протигаз не придатний до використання. В наступних випадках потрібно визначити непридатність та, як що можливо, налагодити його.

Остання перевірка підбора лицевої частини, та придатності протигаза проводиться в палатці (приміщенні) для технічної перевірки протигаза з отруйними речовинами під керівництвом спеціально призначених осіб, які пройшли спеціальну підготовку. Після роз'яснення та показу порядку проведення зовнішнього огляду протигаза, викладач подає команду курсантам самостійно провести зовнішній огляд своїх протигазів та доповісти про наявність несправностей. Після проведення огляду і перевірки герметичності протигаз укладають в сумку.

Потім викладач подає команду привести протигаз в положення «напоготові» та нагадує правила користування протигазом. В «бойове» положення протигаз приводиться по команді «гази», по сигналу оповіщення, а також самостійно. Для переведення протигаза в «бойове» положення необхідно:

- затримати дихання, закрити очі, взяти зброю «на ремінь» (покласти на землю, зажати між ногами або поставити біля упора);
- зняти головний убір;

- витягти шолом - маску, взяти її обома руками за стовщині краї біля нижньої частини шолом-маски так, щоб великі пальці були зовні, а інші всередині;

- прикласти нижню частину шолом-маски під підборіддя та різким рухом рук вгору та назад натягти шолом-маску на голову так, щоб не було складок, а окуляри були напроти очей, усунути перекіс та складки, якщо вони з'явилися при надіванні шолом-маски (маски), зробити повний видих відкрити очі, та почати дихати;

- надіти головний убір та закріпити на тулубі, якщо це не було зроблено раніш.

Надіти шолом-маску (маску) можна й іншими прийомами, але її використання повинно забезпечити захист особового складу від ураження, швидке надівання та збереження лицевої частини протигаза. Протигаз знімається по команді «Протигаз зняти». По цій команді необхідно :

- зняти зброю;
- підняти однією рукою головний убір;
- скласти шолом маску (маску), вложити у сумку, при можливості зразу шолом-маску вивернути навзніч, просушити та протерти чистою ганчіркою.
- Укладання протигаза в сумку проводиться по команді «Протигаз скласти» або самостійно.

Потім викладач роз'яснює правила виконання **нормативу №1 «Надівання протигаза або респіратора»**. Умови виконання нормативу: Курсанти в складі підрозділу знаходяться на позиції в бойовій або спеціальній техніці, ведуть бойові дії, відпочивають на привалі і т.і. Протигаз у похідному положенні. Несподівано подається команда «Гази». Курсанти надівають протигаз або респіратори. Час відмічається від моменту команди до надівання головного убору.

Оцінка по часу:

- при виконанні індивідуально: «відмінно» - 7 сек.;

«добре» - 8 сек.;

«задовільно» - 10 сек.

- при виконанні у складі відділення норматив збільшується на 1 сек.;

- при виконанні у складі підрозділу - на 2 сек.

Помилки, які знижують оцінку на один бал :

- при надіванні протигаза курсант не заплющив очі і не затримав дихання, або після надівання не зробив повний видох;

- шолом-маска надіта з перекосом, або перекручена з'єднувальна трубка.

Помилки, за які ставиться оцінка «незадовільно» :

- наявність таких складок або перекосив, при яких зовнішнє повітря може проникнути під шолом-маску;

- неповністю нагвинчена гайка з'єднувальної трубки.

Після викладач пояснює і показує правила використання ушкодженого протигазу. При незначному прориві шолом-маски (маски) слід щільно зажати пальцями порване місце або прижати його долонею обличчя. При більшому розриві шолом-маски (маски), розбитих окулярах, або при ушкодженні видихаючих клапанів необхідно:

- затримати дихання, заплющити очі та зняти шолом-маску (маски);
- відгвинтити з'єднувальну трубку від шолом-маски і взяти гвинтову гайку з'єднувальної трубки у рот, зажати ніс та дихати через рот, очі не відкривати.

При ушкодженні з'єднувальної трубки слід затримати дихання, заплющити очі, відгвинтити з'єднувальну трубку і пригвинтити протигазову коробку до клапанової коробки, зробити видох, відкрити очі і почати знову дихати, дотримуючи рукою протигазову коробку.

При пробоїнах (проколах) в протигазовій коробці потрібно замазати пробоїну (прокол) глиною, землею, хлібом.

Друге питання: 30 хвилин. Засоби захисту шкіри.

Викладач пояснює і показує, як користуватися загальновійськовим захисним комплектом (ЗЗК), а також нагадує, що цей комплект переноситься в «похідному» та «бойовому» положенні та в положенні «наготові».

В «похідному» положенні, при діях особистого складу в пішому порядку або на відкритих машинах із спорядженням з полегшеною викладкою (без речового мішка та скатки шинелі), захисний плащ переноситься у чохлі на спині на лямках поверх спорядження. Лямки робляться з шворок плаща, які продіваються в дірочки на чохлі та закріплюються на півкільцях чохла. Вільний кінець шворки, призначений для розкриття чохла, прив'язують до лівої лямки.

У випадку відсутності чохла захисний плащ звертають в скатку і носять на спині з перекинутими через плечі та закріпленими за поясний ремінь шворками плаща. При спорядженні з повною викладкою захисний плащ носять у речовому мішку.

Захисні панчохи та захисні рукавиці, складені у спеціальний чохол, носять на поясному ремені на правому боці.

В положенні «на готові», при відсутності чохла, плащ можна носити за спиною в розгорнутому вигляді. Шворки плаща повинні бути перекинуті через плечі на груди і закріплені за поясний ремінь.

Захисний комплект у вигляді комбінезона надівається на незараженій місцевості (в укритті, приміщенні і т.і.) по команді «Захисний комплект надіти, гази!». По цій команді необхідно:

- * зброю покласти на землю або поставити до якого-небудь предмету;
- * зняти сумку з протигазом, спорядження та головний убір (каску) та покласти їх на землю;
- * заправити гімнастерку в брюки та розправити клапани в обмундируванні;
- * надіти захисні панчохи;
- * смикнути за шворку, призначену для розкриття чохла (у плаща нового зразку);
- * одягти плащ в рукава;

- * у плаща старого зразку відділити кінці задніх та бокових хлястиків плаща та звільнити їх від тримачів, пропустити задні шворки плаща між ногами вперед та закріпити їх за поясний (брючний) пояс у лівого та правого боку;
- * у плаща нового зразку звільнити кінці шворок з півкілець на чохлі, продіти їх в півкільця по низу спинки плаща та закріпити;
- * застебнути на центральний шпиньок центральні тримачі шпеноків спочатку праву, а потім ліву поли плаща та закріпити їх закріпкою;
- * застебнути поли плаща на шпиньки так, щоб ліва пола обхвачувала ліву ногу, а права - праву, тримачі двох шпиньків, що знаходяться нижче центрального шпинька, закріпити закріпками;
- * застебнути бокові хлястики плаща на шпиньки, перед цим обгорнути навколо ніг під коліннями;
- * застебнути борта плаща, залишивши не застебнутими два верхніх тримача;
- * надіти поверх плаща спорядження та протигаз;
- * привести протигаз в «бойове» положення;
- * надіти рукавички;
- * взяти зброю.

Знімати захисний комплект потрібно по команді «Захисний комплект зняти», при цьому необхідно:

- * розстебнути бокові хлястики;
- * відстебнути поли плаща і хлястики (шворки) захисних панчох;
- * зняти протигазову сумку, та витягти з сумки протигазову коробку, залишивши її вільно висіти на з'єднувальній трубці;
- * зняти спорядження;
- * розстебнути борта плаща;
- * розстебнути хлястик капюшона та стягнути капюшон назад на спину;
- * розстебнути хлястики рукавів, одночасно зняти рукавички, витягти руки з рукавів;

- * скинути плащ назад зовнішньою стороною униз;
- * відстебнути задні хлястики плаща від поясного (брючного) ремня у плаща старого зразку, розв'язати шворки - у нового зразку;
- * відв'язати шворки захисних панчох від поясного (брючного) ремня та зняти захисні панчохи;
- * зняти підшоломник;
- * відійти в навітряну сторону та зняти протигаз.

Знезаражений захисний комплект складають по команді «Захисний комплект зложити». При складанні захисного плаща необхідно:

- * при наявності чохла для плаща - розстелити чохол зовнішньою стороною дороги, шворки плаща пропустити через дірочки в верхній частині чохла. Поли плаща по довжині звертають гармонікою повздовжніми смугами шириною 20-25 см., а потім укладають капюшон на плащ і починають знизу скатувати або укладати плащ гармонікою (з шириною смуг 15-20 см.) до нижнього краю чохла. Після цього завернути бокові сторони чохла і закінчити скатування (складання) плаща разом з чохлом, застебнути шворки чохла;
- * при відсутності чохла - розстелити палатку зовнішньою стороною вверх, скласти гармонікою роздільно обидві поли повздовжніми смугами шириною 20 см., звернути в скатку, починаючи від низу плаща потиличною скатки та застебнути на шпильок.

Захисні панчохи та рукавички звертаються разом і вкладаються в спеціальний чохол.

Після роз'яснення та показу викладач переходить до тренування курсантів виконанню **нормативу № 4 «Надівання загальновійськового захисного комплекту та протигаза»**. Умови виконання нормативу :

- * курсанти у складі підрозділу ведуть бойові дії, знаходяться в районі розміщення, в укритті або закритих машинах;
- * по команді «Захисні костюми надіти», «Гази!» курсанти надівають засоби захисту і при діях на машинах вишукуються коло них.

Оцінка по часу :

* при індивідуальному виконанні:

«відмінно» - 4 хв. 35 сек.;

«добре» - 5 хв.;

«задовільно» - 6 хв.

* при виконанні у складі підрозділу:

«відмінно» - 4 хв. 50 сек.;

«добре» - 5 хв. 20 сек.;

«задовільно» - 6 хв. 20 сек.

Час на виконання нормативу відраховується з моменту подачі команди до виходу курсантів з машин, укриття (строю).

Помилки, знижуючи оцінку на один бал :

- * вдягання захисні панчохи проходило з застебнутими шворками;
- * неправильно застебнути борта або неповністю надіти панчохи;
- * не закріплені закріпками тримачі або не застебнуті два шпинька;
- * при одяганні плаща у виді комбінезону спорядження та протигаз на надіті поверх захисту.

Помилки на оцінку «незадовільно» :

- * при надіванні засоби захисту були пошкодженні;
- * допущені помилки на оцінку «незадовільно» при надіванні протигазу (норматив № 1).

Викладач тренує курсантів в складі підрозділу 1-2 рази, а потім перевіряє виконання нормативу індивідуально з виставленням оцінок.

В кінці вивчення 2-го питання викладач об'являє результати виконання нормативів, відповідає на питання.

III. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема №3: Хімічна безпека. Радіаційна безпека. Засоби колективного захисту

Практичне заняття: Хімічна безпека. Радіаційна безпека. Засоби колективного захисту

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з методикою оцінки обстановки в зоні хімічного та радіаційного забруднення, навчити використовувати результати оцінки обстановки у практичній діяльності.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення: плакати та схеми.

Навчальні питання:

1. Вихідні дані для оцінки радіаційної обстановки.
2. Рішення прикладів з розрахунку дози опромінення в зонах радіаційного забруднення.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. №30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс цивільного захисту України - 02.10.2012 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
4. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

План проведення заняття:

I. Вступ: 10 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 65 хвилин.

Перше питання: 30 хвилин. Вихідні дані для оцінки радіаційної обстановки.

Радіаційно-небезпечний об'єкт - науковий, промисловий чи оборонний об'єкт, при аваріях або руйнуваннях якого можуть відбутися масові радіаційні поразки людей, тварин, рослин і радіоактивне зараження середовища.

Іонізуючі випромінювання - називаються випромінювання, здатні приводити до утворення в середовищі їхнього поширення позитивних і негативних іонів.

Радіоактивні речовини (РР) - це речовини, які приводять до радіоактивного забруднення місцевості внаслідок аварій на АЕС тощо.

Джерело іонізуючого випромінювання - пристрій або радіоактивна речовина, що випускає чи здатна випускати іонізуюче випромінювання.

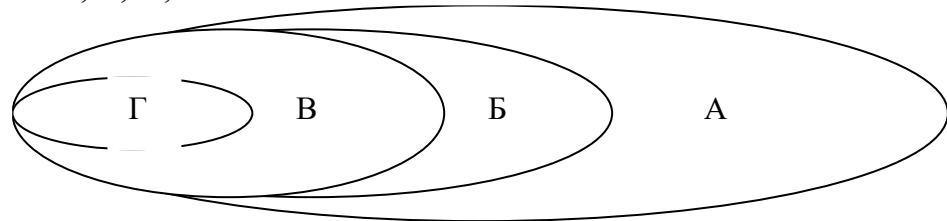
До числа основних факторів, що визначають радіоекологічні наслідки радіаційних аварій, ставляться:

- сумарна кількість радіонуклідів, що надходять у навколишнє середовище;
- особливості формування й переносу радіоактивної хмари;
- метеорологічна обстановка.

Розглянути основні одиниці вимірювання радіації, джерела походження радіації, її біологічний вплив, принципи нормування і захисту від іонізуючих випромінювань (НРБУ-97).

Вогнищем поразки називається територія з розташованими на ній будинками, промисловими об'єктами, комунально-енергетичними мережами, населенням, які піддаються руйнуванню чи поразці будь-яким вражаючим фактором, що виник при аваріях, катастрофах, стихійних лихах чи застосуванні сучасних засобів поразки.

Слід радіоактивної хмари у випадку незмінного напрямку і швидкості вітру має форму витягнутого еліпса. Цей слід по небезпеці умовно поділяється на чотири зони: А, Б, В, Г.

Малюнок 1. Схема поширення радіоактивного забруднення на місцевості.

Обговорити чинники впливу на радіаційну обстановку та основні характеристики, що впливають на стан навколишнього середовища у зоні радіаційного забруднення.

Друге питання: 35 хвилин. Рішення прикладів по розрахунку дози опромінення в зонах радіаційного забруднення.

Навчальна група поділяється на дві частини, кожен з викладачів співпрацює окремо з однією частиною навчальної групи.

Одна з напівгруп отримує завдання з розрахунку дози опромінення при ядерному вибуху, інша з розрахунку дози опромінення при аварії на АЕС. Викладачі пояснюють методику проведення розрахунків.

зниження небезпечного впливу на людей необхідно швидко зробити оцінку обстановки, що полягає в комплексі заходів:

- радіаційна розвідка, за рахунок застосування приладів радіаційного і дозиметричного контролю;
- визначення масштабу і характеру радіаційного забруднення;
- аналіз їхнього впливу на об'єкти МВС, діяльність підрозділів поліції і населення;
- вибір найбільш ефективних захисних заходів з метою зменшення небезпечного впливу на людей.

Розглянути основні способи захисту населення від іонізуючого випромінювання. Існують наступні основні способи захисту від іонізуючих випромінювань:

- захист часом;
- захист відстанню;
- захист кількістю;
- технічний захист;
- психологічний захист;
- хімічний захист.

Розглянути способи хімічного захисту. Зупинитися на раціональній їжі та заходах безпеки при вживанні їжі та води у забрудненій зоні. Розглянути призначення та склад аптечки індивідуальної (АІ-2).

Розглянути дії підрозділів НП в зоні радіаційного забруднення та забезпечення особистої безпеки в ній.

- Розрахункова частина оцінки обстановки складається:
  - визначення рівня радіації при вході особового складу підрозділу поліції у небезпечну зону;
  - визначення рівня радіації при виході особового складу підрозділу поліції з небезпечної зони;
  - визначення отриманої дози опромінення особовим складом;
  - встановлення норми радіаційної безпеки;
  - визначення способів захисту, висновок.
  - Практично опрацювати оцінку обстановки та провести розрахунки.
- Зробити висновки щодо захисту особового складу по результатам розрахунків.

ІІІ. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема № 4: Соціальні небезпеки, їх види та особливості

Практичне заняття: Соціальні небезпеки, їх види та особливості.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з алгоритмом дій працівника поліції при впливі на нього різноманітних соціальних небезпек.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Поняття соціальних небезпек та їх види.
2. Особиста безпека працівників поліції при проведенні профілактичних заходів на деокупованих територіях.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. №30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кодекс цивільного захисту України - 02.10.2012 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
4. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

План проведення заняття:

I. Вступ: 15 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 65 хвилин.

Перше питання: 30 хвилин.

Соціальними називаються небезпеки, що широко розповсюджуються в суспільстві і загрожують життю і здоров'ю людей. Носіями соціальних небезпек є люди, що створюють певні соціальні групи. Особливість соціальних небезпек полягає в тому, що вони загрожують великій кількості людей. Розповсюдження соціальних небезпек зумовлено особливостями поведінки людей і окремих соціальних груп.

Протестна акція - відносно відкрита реакція на суспільну ситуацію: іноді на підтримку, але зазвичай проти неї. У залежності від ставлення до нього з боку влади і політичного режиму протести бувають санкціоновані і несанкціоновані. Крайня форма соціального протесту може перерости в революцію.

Протестна акція - відносно відкрита реакція на суспільну ситуацію: іноді на підтримку, але зазвичай проти неї. У залежності від ставлення до нього з боку влади і політичного режиму протести бувають санкціоновані і несанкціоновані. Крайня форма соціального протесту може перерости в революцію.

Війна – це збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами; у переносному розумінні слова – крайня ступінь політичної боротьби, ворожих відносин між певними політичними силами.

Терористичний акт - це застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на ухвалення рішень чи вчинення або

невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Друге питання: 30 хвилин. Особиста безпека працівників поліції при проведенні профілактичних заходів на деокупованих територіях.

Профілактичні заходи – це узгоджені дії поліцейських спрямовані на недопущення протиправних посягань на права і свободи людини і громадянина, Українську державність, власність, конституційного устрою, громадського порядку, довкілля, тощо.

Профілактичні заходи можна умовно поділити на загальну і індивідуальну профілактику.

Загальна профілактика – це заходи направлені на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню протиправних дій, у тому числі злочинів.

Індивідуальна профілактика передбачає роботу з конкретними особами, направлену на недопущення вчинення ними протиправних дій.

Існують суттєві особливості проведення профілактичних заходів на де окупованих територіях, що межують з районами проведення бойових дій.

Перш за все це підвищена насиченість цих територій вибухонебезпечними предметами, виключний ризик замінованості, критичний стан об'єктів інфраструктури, житлових будинків, промислових об'єктів тощо. Також існує ризик заниженої патріотичної свідомості громадян, їх антидержавної позиції та небажання допомагати поліцейським у здійсненні службової діяльності і реалізації владних повноважень.

При проведенні профілактичних перевірок а також індивідуальної профілактичної роботи з громадянами співробітникам поліції необхідно дотримуватись заходів особистої безпеки:

- проведення перевірок буд-яких об'єктів чи територій повинно проводитись тільки після їх обстеження саперами;
- переміщення у населених пунктах і між ними повинно бути лише за перевіреними дорогами і маршрутами;
- необхідність роботи у засобах бронезахисту 4-6 класів захисту, у балістичних шоломах III-A класу захисту;
- комплектація кожного працівника індивідуальною аптечкою, засобами радіозв'язку, протигазом;
- дотримання режиму світломаскування;
- наявність в поліцейського інформації про розташування укриттів, медичних установ, контактів екстрених служб;
- наявність в поліцейського при собі продуктів харчування, питної води на термін 1-2 доби, додаткового зарядного пристрою для мобільних гаджетів;
- при контакті з громадянами зважати на підвищений ризик наявності в них вогнепальної зброї та вибухонебезпечних предметів;

- зважати та відповідно реагувати на підозрілі дії осіб, які намагаються відстежити, зафіксувати на технічні засоби розташування та характеристики інфраструктурних, воєнних, державних об'єктів, мають при собі додаткові засоби зв'язку, фіксації, документи, тощо.

Категорично заборонено:

- заходити на об'єкти, у будівлі, приміщення, що не пройшли саперне обстеження;
- переміщатись узбіччями, лісосмугами, «зрізати» шлях через не обстежену територію;
- знімати під час службової діяльності засоби індивідуального броне захисту, шоломи;
- передавати стороннім особам будь-яку інформацію стосовно службової діяльності поліцейських, їх розташування, тощо;
- здійснювати профілактичні заходи під час повітряних тривог, авіа ударів, інших життєво небезпечних ситуацій.

III. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає прізвиська курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема №5: Прилади радіаційної розвідки та дозиметричного контролю

Практичне заняття: Прилади радіаційної розвідки та дозиметричного контролю.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з приладами радіаційного контролю, з порядком використання приладів радіаційного контролю.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення: прилад ДП-5В, прилад ДП-22В, плакати та схеми.

Навчальні питання:

1. Методи виявлення і вимірювання іонізуючих випромінювань.
2. Улаштування та принцип дії приладів радіаційної розвідки та дозиметричного контролю.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. №30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс цивільного захисту України - 02.10.2012 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.

4. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

План проведення заняття:

I. Вступ: 10 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 65 хвилин.

Перше питання: 30 хвилин. Методи виявлення і вимірювання іонізуючих випромінювань.

Під час аварій на АЕС утворюється велика кількість радіоактивних речовин, ядра атомів яких здатні розпадатись і перетворюватись у ядра інших елементів, випускаючи при цьому невидимі випромінювання. Вони уражають місцевість і людей, а також будівлі й різні предмети. Випромінювання радіоактивних речовин можуть бути трьох видів: гамма, бета, альфа.

Гамма-випромінювання - це електромагнітні хвилі, аналогічні рентгенівським променям. Поширюються у повітрі зі швидкістю 300000км/с. Здатні проникати через товщу різноманітних матеріалів. Становлять основну небезпеку для людей, бо іонізують клітини організму.

Бета-випромінювання - це потік електронів, які називаються бета-частинками. Швидкість їх руху може досягати в деяких випадках швидкості світла. Проникаюча здатність їх менша за гамма-випромінювання, але іонізуюча дія в сотні разів більша.

Альфа-випромінювання - це потік ядер атома гелію, які називаються альфа-частинками. В них дуже висока іонізуюча дія. Область розповсюдження альфа-частинок в повітрі сягає всього 10 см, а в твердих та рідких тілах - ще менше. Одяг, засоби індивідуального захисту повністю затримують альфа-частинки. Внаслідок високої іонізуючої дії альфа-частинки дуже небезпечні у разі проникнення всередину організму.

Нейтрони утворюються тільки в зоні ядерного вибуху, їх іонізуюче випромінювання не має ні кольору, ні запаху - людина його не відчуває.

Основні методи виявлення і вимірювання іонізуючих випромінювань:

Фотографічний метод засновано на впливі іонізуючих випромінювань на світлочутливий шар фотоплівки, щільність потемніння якої пропорційна дозі опромінення.

Хімічний метод ґрунтується на здатності іонізуючих випромінювань спричинювати хімічні зміни деяких речовин, що супроводжуються появою нового забарвлення розчину цих речовин.

Сцинтиляційний метод використовує явище світіння (сцинтиляції) деяких речовин під впливом іонізуючих випромінювань. Кількість спалахів пропорційна інтенсивності випромінювання.

Іонізаційний метод використовує явище іонізації атомів речовин під впливом іонізуючого випромінювання, внаслідок якого електрично нейтральні атоми розпадаються й утворюють іони. Якщо в опромінювану речовину помістити електроди і подати до них напругу від джерела постійного струму, то виникає іонний струм, сила якого пропорційна інтенсивності випромінювання. Цей метод є основним, і його нині використовують в усіх дозиметричних приладах.

Принципи дії дозиметричних приладів.

Прилади, призначені для виявлення і вимірювання радіоактивних випромінювань, називаються дозиметричними. Їх основними елементами є приймальний пристрій (1), підсилювач іонізаційного струму (2), вимірювальний прилад (3), перетворювач струму (4) і джерело живлення (5). Приймальний пристрій складається з іонізаційної камери і газорозрядного лічильника. Іонізаційна камера - це заповнений повітрям замкнутий простір з двома ізолюваними один від одного електродами, корпус камери вкрито зсередини шаром струмопровідної речовини. Цей шар разом з осердям є позитивним електродом камери, а негативним - металеве кільце, вихід з якого - через ізолятор. До електродів працюючої камери надходить напруга від джерела постійного струму, тому між її електродами виникає електричне поле.

Під дією іонізуючих випромінювань деякі молекули повітря втрачають електрони і стають позитивно зарядженими іонами. Іони й електрони під впливом електричного поля переміщуються, і в ланцюгу камери виникає іонізуючий струм. Величина цього струму пропорційна величині радіоактивного випромінювання. Газорозрядний лічильник - це порожнистий металевий циліндр, що служить катодом; його заповнено сумішшю інертних газів з невеликою кількістю галогенів. Анодом є металева нитка, натягнена всередині циліндра і з'єднана з позитивним полюсом джерела живлення. Виводи анода і

Іонізуючі випромінювання, потрапивши у лічильник, утворюють у ньому первинні електрони і позитивні іони; електрони під дією електричного поля переміщуються до анода лічильника і, здобувши кінетичну енергію, самі вибивають електрони з атомів газового середовища. Це явище й називається ударною іонізацією. Вибиті вторинні електрони також розганяються і разом з первинними підсилюють ударну іонізацію. Якщо у лічильник потрапляє хоча б одна частка іонізуючого випромінювання, це викликає утворення лавини вільних електронів, і до анода лічильника прямує багато електронів. Інертні гази створюють у корпусі газорозрядного лічильника умови для виникнення ударної іонізації, розрядження забезпечує швидке набування електронами необхідної кінетичної енергії.

Друге питання: 35 хвилин. Улаштування та принцип дії приладів радіаційної розвідки та дозиметричного контролю.

Навчальна група поділяється на дві приблизно рівні частини, кожен викладач одночасно співпрацює з однією частиною навчальної групи. Одна частина навчальної групи практично відпрацьовує роботу з приладом ДП – 5В. Інша частина відпрацьовує практичні дії з приладом ДП – 22 В, а також з індивідуальним дозиметром ДКП- 50 А, що входить до його складу. При роботі з приладами потребує врахування і обговорення наступна інформація:

вимірювач потужності дози (рентгенметр) ДП-5В призначається для вимірювання рівнів гамма-радіації і радіоактивної зараженості різноманітних предметів гамма-випромінюванням визначається у мілірентгенах (або рентгенах) на 1 год для тієї точки простору, де знаходиться блок детектування приладу. Крім того, приладом ДП-5В можна виміряти і рівень бета-випромінювання. Діапазон змін по гамма-випромінюванню - від 0,06 мР/год до 200 Р/год. Прилад має шість піддіапазонів випромінювання (табл.1)

Таблиця 1. Піддіапазони вимірювань ДП-5В

Піддіапазони	Положення ручки перемикача	Шкала	Одиниця виміру	Межа вимірювання
1	200	0 - 200	Р/год	5 - 200
2	X1000	0 – 5	мР/год	500 - 5000
3	X100	0 – 5	мР/год	50 - 500
4	X10	0 – 5	мР/год	5 - 50
5	X1	0 – 5	мР/год	0,5 - 5
6	X0,1	0 – 5	мР/год	0,05 - 0,5

Для вимірювання гамма-радіації на місцевості екран зонда встановлюється у положення «Г». Зонд - на витягнутій у бік руці на висоті близько 1 м від поверхні землі. Вимірювання проводиться послідовно на всіх піддіапазонах, починаючи з першого. Визначення гамма-зараження об'єктів проводиться, як правило, на незараженій місцевості. При вимірюванні зонд розміщують на відстані 1 - 1,5 см від поверхні об'єкта

Комплект індивідуальних дозиметрів ДП-22В

Комплект вимірювачів дози радіації (дозиметрів) ДП-22В призначається для вимірювання індивідуальних експозиційних доз гамма-випромінювання за допомогою кишенькових прямопоказуючих дозиметрів ДКП-50А. До комплекту ДП-22В (ДП-24) входять 50(б) індивідуальних дозиметрів ДКП-50А, зарядний пристрій ЗД-5, ящик і технічна документація (мал.10).

Дозиметр ДКП-50А (мал.11) забезпечує вимірювання індивідуальних доз гамма-випромінювання в діапазоні від 2 до 60 Р при потужності експозиційної дози від 0,6 до 200 Р/год! Похибка вимірювання становить $\pm 10\%$.

Комплект індивідуальних дозиметрів ДП-22В: 1 - укладальний ящик; 2 - дозиметри ДКП-50А; 3 - зарядний пристрій ЗД-5

Індивідуальний дозиметр ДКП-50А: а - загальний вигляд; б - шкала

Принцип дії подібний до принципу дії електроскопа. Основна частина дозиметра - малогабаритна іонізаційна камера, до якої підключено конденсатор з електроскопом. Під впливом гамма-випромінювання у робочому відділенні камери виникає іонізаційний струм, що зменшує потенціал конденсатора і камери. Зменшення потенціалу пропорційне експозиційній дозі опромінення. Відхилення рухомої системи електроскопа - платинової нитки - вимірюється відрахунковим мікроскопом зі шкалою, відградуваною у рентгенах.

Для приведення дозиметра у робочий стан потрібно: відгвинтити захисну оправу дозиметра і ковпачок зарядного гнізда ЗД-5; повернути ручку регулятора напруги ЗД-5 проти годинникової стрілки до упору, встановити дозиметр у зарядне гніздо; натиснути на дозиметр і, спостерігаючи в окуляр, плавним обертом ручки регулятора напруги за годинниковою стрілкою встановити зображення нитки на «О» шкали. Вийняти дозиметр із зарядного гнізда, закрутити захисну оправу. Під час встановлення візирної нитки на «О» стежити, щоб нитка рухалась справа наліво. Якщо нитка переміщується зліва направо, то треба відгвинтити фасонну гайку дозиметра, повернути окуляр зі шкалою на 180° і загвинтити гайку.

Доза опромінення всього тіла понад 50 бер викликає в людини гострі радіаційні ураження. Іонізуюче випромінювання викликає загибель і порушення функцій кліток, що може привести в лічені години до візуальних змін. У першу чергу вражаються клітки, що інтенсивно діляться. При важких ураженнях відбуваються порушення в органах, викликаних опроміненням і загибеллю кліток мозку (порушення кровотворення, різке ослаблення імунної системи) і тонкого кишечника (втрата організмом рідини, порушення водно-електролітного обміну, кишкові кольки), уражаються волоссяні цибулини (випадання волосся), відзначається помутніння хрусталика ока, порушення дітородних функцій, каліцтво немовлят, мертві народження і викиди. При опроміненні людини виникає наступна клініка захворювання (таблиця 4).

Таблиця 1. Реакції організму людини на іонізуюче випромінювання.

Реакція організму	Доза опромінення, бер
зміна картини крові, почервоніння шкіри, нудота, через кілька днів відбувається випадання волосся.	50 – 100
ушкодження косного мозку й імунної системи, блювота, нудота, погане самопочуття, рідко – смерть.	100 – 200
20% уражених гине протягом 2 – 6 тижнів, для видужання необхідно близько 3 місяців.	200 – 400
різке погіршення самопочуття, важкі порушення кровотворення. Зростає схильність до інфекційних захворювань. 50% уражених гине протягом 4 тижнів, для видужання необхідно близько 6 місяців.	400 – 500
важкі порушення шлунково-кишкового тракту, криваво-слизуваті поноси, внутрішні і зовнішні	500 – 750

кровотечі, виразки в області рота і ковтки. Вживаність низька.	
майже 100% опромінених гине.	750 – 1000
важке протікання хвороби, реакція майже миттєва. Смерть настає протягом одного тижня.	1000 – 5000
параліч і швидко наступаюча смерть, у результаті поразки центральної нервової системи.	5000 – 10000

Біоіндикація радіаційної небезпеки дозволяє підвищити ефективність методів контролю і тим самим забезпечити більш високий ступінь захисту особового складу МВС у зоні радіаційної небезпеки.

III. Заключна частина: 5 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема № 4: Прилади хімічної розвідки

Практичне заняття: Прилади хімічної розвідки.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з приладами хімічного контролю, практично відпрацювати порядок використання приладів хімічного контролю.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення: Прилад ВПХР, індикаторні трубки, плакати та схеми.

Навчальні питання:

1. Улаштування та принцип дії приладів хімічної розвідки.
2. Виявлення сильнодіючих отруйних речовин в оточуючому середовищі.
3. Метод біоіндикації.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. №30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс цивільного захисту України - 02.10.2012 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
4. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

План проведення заняття:

I. Вступ: 5 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 65 хвилин.

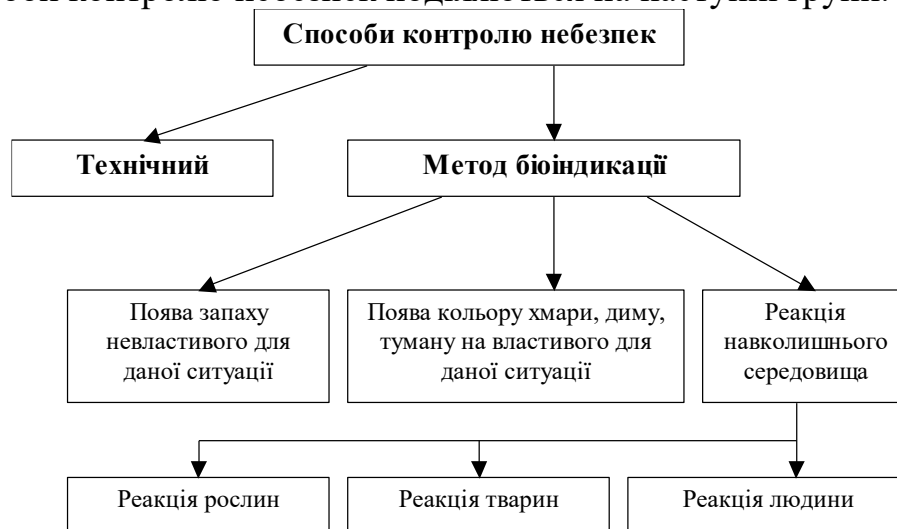
Перше питання: 20 хвилин. Улаштування та принцип дії приладів хімічної розвідки.

Виявлення отруйних та сильнодіючих отруйних речовин в повітрі, на місцевості, транспортних засобах та інших об'єктах проводиться з допомогою приладів хімічної розвідки та газосигналізаторів або шляхом взяття проб та подальшого аналізу їх у хімічних лабораторіях.

Принцип виявлення та визначення отруйних речовин приладами хімічної розвідки ґрунтується на зміні кольору індикатора при взаємодії з отруйною речовиною. В залежності від того, як змінив колір індикатор, визначають тип ОР. Порівняння отриманого кольору з кольором еталону дозволяє робити висновок про приблизну концентрацію ОР.

Вплив різних речовин на людину і навколишнє середовище багатofакторний. До найбільш розповсюджених СДОР відносяться: чадний газ (CO), хлор (Cl_2), аміак (NH_3), оксиди азоту і сірки (N_2O , NO , N_2O_5 , NO_2 і SO_2 , SO_3), фосген (COCl_2), ціаністий водень (HCN), сірководень (H_2S) т.д. При виконанні поставлених задач особовий склад повинний контролювати середовище і постійно захищати себе від небезпечних факторів, насамперед шкідливих речовин і іонізуючого випромінювання.

Усі способи контролю небезпек поділяються на наступні групи.

Технічний спосіб містить у собі використання приладів, наприклад, хімічної розвідки (ВПХР, ПРХР, ГСП-11) і різного роду газоаналізаторів (УГ-2, ГИП 10МБ-3А, Платан-1, Нітрон, Сирена – 2, Палладій – М6, 623 КПИ-03, Гама – М, 645 ХЛ-03, ГМК–3, 666 Е 303 і т.д.). Цей спосіб контролю дозволяє об'єктивно визначити концентрацію шкідливої речовини, і сигналізувати про появу СДОР і є найбільш розповсюдженим із усіх перерахованих.

Друге питання: 25 хвилин.

Виявлення сильнодіючих отруйних речовин в оточуючому середовищі.

Навчальна група поділяється на дві приблизно рівні частини. Кожен викладач співпрацює з однією частиною навчальної групи. Курсанти розташовуються в різних частинах навчальної аудиторії півколом. В центрі півкола знаходиться викладач з приладом хімічної розвідки. Викладач наглядно показує склад приладу, порядок підготовки до роботи і процес виявлення бойових отруйних речовин за допомогою ВПХР. При викладанні матеріалу враховується наступна інформація:

Військовий прилад хімічної розвідки (ВПХР):

1 – ручний насос; 2 – плечовий ремінь; 3 – насадка до насоса;

4 – захисні ковпачки для насадки; 5 – протидимні фільтри; 6 – патрон грілки;

7 – електричний ліхтарик; 8 – корпус грілки; 9 – штир; 10 – лопатка;

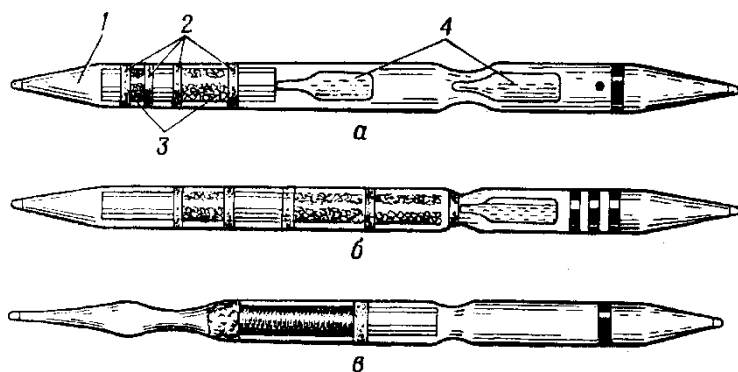
11 – індикаторні трубки в касетах.

Індикаторні трубки (ІТ) – скляні запаяні трубки, в середині яких знаходяться ампули з реактивами і наповнювачами. ІТ маркіровані кольоровими кільцями, що показують яку ОР можна визначати за допомогою даної трубки.

У комплекті ВПХР є три види ІТ (див.рис.9):

- з одним червоним кільцем і червоною крапкою для визначення зарину, зоману, VX-газів (Ві-Ікс);
- з трьома зеленими кільцями для визначення фосгену, дифосгену, синільної кислоти і хлорциану;
- з одним жовтим кільцем для визначення іприту.

Вони укладені в паперові касети по 10 штук. Для визначення ОР типу Сі-Ес і Бі-Зет призначені трубки ІТ-46. До комплекту вони не входять і постачаються окремо.

Рис. 9. Індикаторні трубки

для визначення зарину і VX-газів (а),

фосгену, синільної кислоти і хлорциану(б),

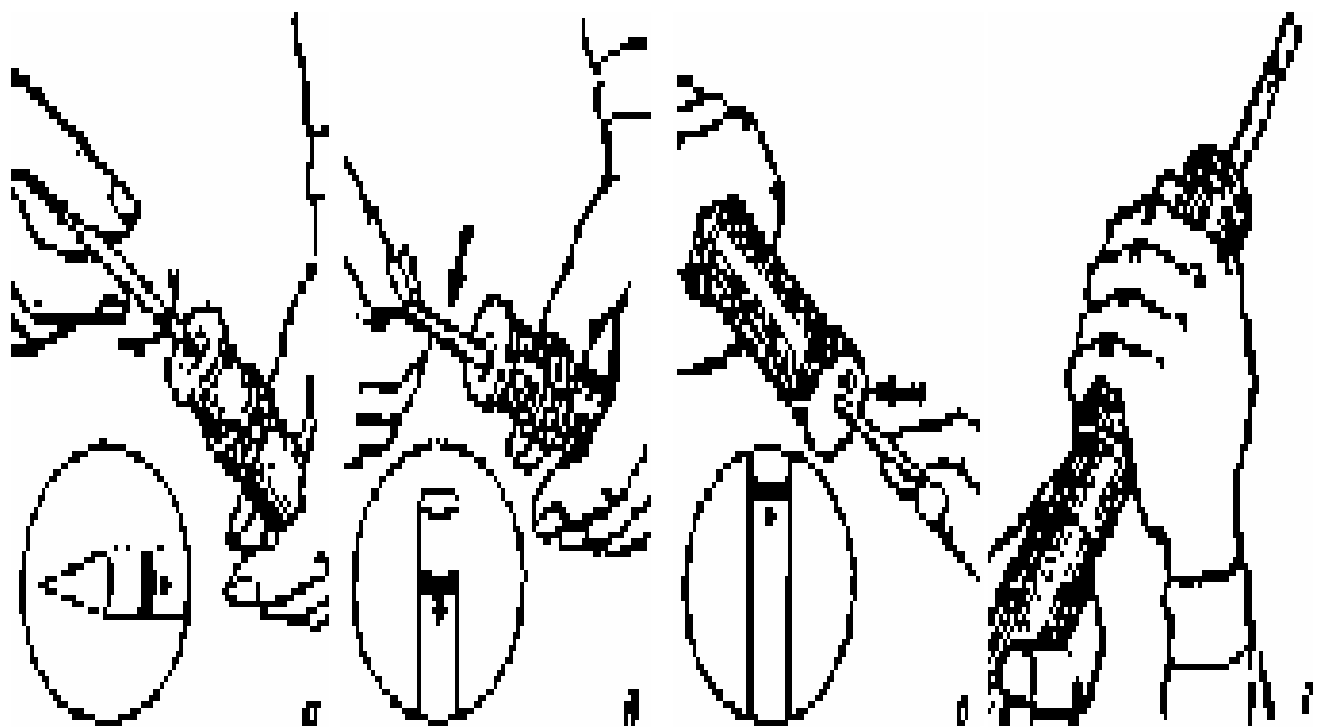
іприту (в):

1—корпус трубки; 2— ватні тампони; 3 — наповнювач; 4 — ампули з реактивами.

Насадка до насосу призначена для роботи з насосом у диму, при визначенні ОР на місцевості, різних об'єктах, у ґрунті і сипких матеріалах.

Грілка призначена для підігрівання індикаторних трубок під час виявлення ОР при температурі навколишнього повітря від мінус 40° до плюс 15°C. Грілкою користуються при визначенні іприту при температурі нижче плюс 15°C, зоману – нижче 0°C, а також для відтаювання ампул в індикаторних трубках.

Протидимні фільтри застосовують при визначенні ОР у диму, повітрі, в якому є речовини кислого характеру, в сипких матеріалах, а також під час відбору проб диму.

Рис. 10. Порядок роботи з індикаторними трубками:

а — надрізання кінцевої трубки; б — наддамування трубки;
в — розбивання внутрішніх ампул; г — прокачування повітря через трубку

Захисні ковпачки призначені для розміщення в них проб ґрунту, сипких матеріалів і захисту внутрішньої поверхні лійки насадки від зараження краплями стійких ОР.

3.1.2. Підготовка приладу до роботи. Методика визначення отруйних речовин.

Визначення ОР проводять в протигазі та захисному одязі. Визначення бойових отруйних речовин ведуть залежно від їх небезпеки у такій послідовності: спочатку зарину, зоману, VX-газів (ІТ з червоним кільцем і крапкою); потім — фосгену, дифосгену синільної кислоти і хлорциану (ІТ з трьома зеленими кільцями) і в останню чергу — іприту (ІТ з жовтим кільцем).

Визначення ОР у повітрі. Для визначення ОР нервово-паралітичної дії в небезпечних концентраціях ($0,00005-0,1 \text{ мг/л}$ і більше) необхідно взяти дві індикаторних трубки з червоним кільцем і крапкою. Користуючись ножом, на головці насоса надрізати (рис.10,а,б), а потім відламати кінці індикаторних трубок, далі ампулорозкривачем з червоною рисою і крапкою розбити верхні ампули обох трубок (рис.10,в), для цього вставити відкриту ІТ маркірованим кінцем в отвір ампулорозкривача насоса з маркіруванням того ж кольору, насос при цьому потрібно держати вертикально, а ІТ підводити в отвір ампулорозкривача знизу, повертаючи ІТ, натиснути ним на штир ампулорозкривача так, щоб розбити в трубці ампулу, при цьому вміст ампули повинен зволожити наповнювач трубки. Потім витягнути ІТ і, взявши за верхні маркіровані кінці, 2-3 рази струснути їх. Одну із трубок немаркованим кінцем вставити в насос і прокачати 5-6 разів через неї повітря (рис.10, г), через другу – контрольну – повітря не прокачувати.

Потім ампулорозкривачем розбити нижні ампули обох трубок і після струшування їх спостерігати за зміною забарвлення наповнювачів. Збереження червоного кольору наповнювача в дослідній трубці після пожовтіння його в контрольній вказує на наявність ОР у небезпечних концентраціях; одночасне пожовтіння наповнювача в обох трубках – на відсутність ОР у небезпечних концентраціях.

Вміст цих же ОР у мало небезпечних концентраціях ($5 \cdot 10^{-7} \text{ мг/л}$) визначають у такій же послідовності, але роблять 50-60 качань насосом, нижні ампули розбиваються не зразу, а через 2-3 хвилини після прокачування повітря. Крім цього, в жарку погоду (35°C і вище) нижню ампулу в контрольній трубці розбивають через 15 секунд з моменту струшування дослідної трубки.

ОР в малих концентраціях присутні, якщо до моменту утворення жовтого забарвлення в контрольній трубці збережеться червоний колір верхнього шару наповнювача дослідної трубки. Зміна кольору до жовтого або рожево-оранжевого вказує на відсутність ОР нервово-паралітичної дії у мало небезпечних концентраціях.

Незалежно від одержаних результатів обстежують повітря на наявність фосгену, хлорциану і синільної кислоти за допомогою індикаторної трубки з трьома зеленими кільцями. Послідовність роботи така: надпиляти трубку, обламати кінці, розбити ампулу, вставити трубку немаркованим кінцем у насос, зробити 10-15 качань насосом; дивитися на забарвлення верхнього і нижнього шарів наповнювача; верхній шар забарвлюється від фосгену і дифосгену,

нижній – від хлорциану або синільної кислоти (або хлорциану і синільної кислоти, одночасно) і порівняти забарвлення наповнювача з еталоном, нанесеним на касеті для індикаторних трубок з трьома зеленими кільцями.

При необхідності визначити, від якої ОР виникло забарвлення нижнього шару, потрібно надпиляти другу трубку, обламати кінці, розбити ампулу, вставити немаркованим кінцем у насос, зробити 10-15 качань. Подивитися забарвлення. Відсутність рожево-малинового забарвлення в трубці свідчить про наявність у повітрі тільки синільної кислоти.

Після цього визначають наявність у повітрі парів іприту індикаторною трубкою з одним жовтим кільцем, для цього: обламати кінці, вставити в насос, зробити 60 качань, вийняти трубку із насоса, витримати 1 хвилину і визначити ступінь небезпеки ОР відповідно до еталону на касеті для індикаторних трубок з одним жовтим кільцем.

Для виявлення ОР у диму із застосуванням протидимного фільтра необхідно підготувати ІТ згідно з інструкцією ОР і вставити насос, надіти насадку на головку насоса, закріпити протидимний фільтр, зробити необхідну кількість качань; зняти фільтр і насадку, вийняти ІТ і визначити ступінь небезпеки за рекомендаціями для даної ОР.

Під час обстеження повітря при низьких температурах на наявність ОР нервово-паралітичної дії за допомогою індикаторних трубок з червоним кільцем і крапкою роботу виконують у такій послідовності: вставити патрон грілки в центральний отвір корпусу грілки, штирем грілки через отвір у ковпачку патрона розбити ампулу, що знаходиться в ньому (штир повинен бути заглиблений в патрон повністю), повертаючи штир, пересвідчитися в тому, що ампула розбита, після чого штир вийняти; вставити дві ІТ (одна дослідна, інша контрольна) у бокові гнізда грілки до підігріву ампул (тривалість підігріву залежно від зовнішньої температури і становить від 0,5 до 3 хвилин), після підігріву трубки вийняти; надпиляти і обламати кінці трубок, розбити верхні ампули, 2-3 рази енергійно струснути і прокачати повітря через дослідну трубку 5-6 разів, контрольну трубку тримати в штативі; після прокачування повітря вставити трубки не маркованими кінцями в гнізда грілки на 1 хвилину, після цього розбити нижні ампули дослідної і контрольної трубок і струснути їх; спостерігати за зміною забарвлення наповнювача трубок.

Визначення наявності бойових отруйних речовин індикаторними трубками з трьома зеленими кільцями при мінусових температурах і трубками з жовтим кільцем при температурі нижче 15°C проводиться із застосуванням грілки. Трубки підігрівають у грілці 1-2 хвилини, потім визначають зараженість повітря так, як описано для кожної групи ОР. Необхідно пам'ятати, що перегрівання трубок призводить до їх псування.

Визначення ОР на місцевості, техніці, одязі та різних предметах. Наявність ОР у навколишньому середовищі визначають спочатку за зовнішніми ознаками. Найбільш характерними з них є маслянисті краплі, плями, бризки, калюжі, підтікання на землі, снігу, рослинності, техніці та різних предметах, зміна забарвлення рослинності або в'янення.

За зовнішніми ознаками можна визначити давність зараження. При зараженні приблизно до 2 годин рослинність, техніка, різні предмети вкриті краплями ОР різної величини. Через 8-12 годин після зараження рослинність набуває від бурого (темночервоного) до чорного забарвлення, на техніці і одягу краплі ОР висихають і стають малопомітними.

На ділянках місцевості, заражених більше доби, краплі ОР найчастіше відсутні, а рослинність сильно змінює своє забарвлення.

Щоб визначити ОР, треба підготувати індикаторні трубки так, як було вказано, вставити трубку в головку насоса, надіти насадку, залишивши відкинутим притискне кільце, надіти на лійку насадки захисний ковпачок, прикласти насадку до зараженого предмету так, щоб лійка накривала ділянку з найбільш різко вираженими ознаками зараження, прокачати через індикаторну трубку повітря, вийняти ІТ і визначити ступінь небезпеки ОР.

+Для виявлення ОР у ґрунті і сипучих матеріалах — підготувати і вставити в насос відповідну індикаторну трубку, накрутити на насос насадку і надіти на лійку захисний ковпачок. Зняти з приладу лопатку і взяти пробу з верхнього шару ґрунту (снігу) або сипучого матеріалу в найбільш зараженому місці. Взятую пробу насипати в ковпачок до країв. Накрити ковпачок із пробой протицимним фільтром і закріпити його, прокачати через індикаторну трубку повітря. Відкинути притискне кільце, зняти протицимний фільтр, пробу, ковпачок і насадку. Вийняти з насоса індикаторну трубку і визначити ступінь небезпеки ОР.

Розглянути недоліки ВПХР. Розглянути склад та принцип дії приладів хімічної розвідки.

Третє питання: 20 хвилин. Метод біоіндикації.

Біоіндикація - візуальне спостереження за змінами в навколишньому середовищі.

Метод біоіндикації якісно доповнює результати технічних засобів. Застосування біоіндикаторів має ряд переваг перед точним виміром властивостей середовища: біоіндикація – «екологічно чистий» і безпечний метод контролю стану навколишнього середовища; біоіндикація є засобом постійного контролю; на відміну від технічних засобів контролю біоіндикатори не мають погрішності, менш дорогі; показують негативні зміни в біосфері, що виникають протягом тривалого часу; біоіндикатори реагують на всі забруднюючі речовини, тоді як спектр речовин, аналізованих приладами,

обмежений; біоіндикатори встановлюють наявність впливу шкідливих речовин, що знаходяться в кількостях менших, чим гранично припустимі концентрації, що відбувається за рахунок біоаккумуляції; технічні методи контролю не дозволяють враховувати процеси синергизму й антагонізму; біоіндикацією можна скористатися завжди, технічні засоби, як правило, у повсякденному житті відсутні; технічні засоби виходять з ладу і вимагають ремонту, калібрування.

Відпрацювати порядок дій на приладах хімічної розвідки. Опрацювати метод біоіндикації.

Тема № 8: Безпека людини в життєвому середовищі. Законодавство у сфері охорони праці. Безпечні умови праці. Класифікація небезпек та надзвичайних ситуацій. Надзвичайні ситуації природного характеру

Практичне заняття: Безпека людини в життєвому середовищі. Законодавство у сфері охорони праці. Безпечні умови праці. Класифікація небезпек та надзвичайних ситуацій. Надзвичайні ситуації природного характеру.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів із структурою та задачами дисципліни «Охорона праці», довести до курсантів основні законодавчі акти з охорони праці, показати роль матеріалу, що вивчається, у практичній діяльності органів і підрозділів поліції.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Зміст, поняття, мета та задачі предмета «Охорона праці» і його соціально-економічне значення.

3. Практичне відпрацювання методики проведення інструктажів з охорони праці.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В.

Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.

8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власєнко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.

9. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2018. – 553 с.

План проведення заняття:

I. Вступ: 10 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 65 хвилин.

Перше питання: 20 хвилин. Зміст, поняття, мета і задачі предмета «Охорона праці» і його соціально-економічне значення.

Охорона праці – це система законодавчих актів, соціально-економічних, організаційних, технічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, що забезпечують безпеку, збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Санітарія та гігієна праці – це система організаційних заходів і технічних засобів, що запобігають чи зменшують вплив на працюючих шкідливих виробничих факторів. Основними питаннями вивчення даного розділу є: соціальне значення небезпечних і шкідливих виробничих факторів; фізична природа шкідливого фактора; одиниці виміру; дія на людину (у тому числі професійні захворювання); гігієнічне і технічне нормування; захист впливом на джерело; захист на шляхах поширення; засобу індивідуального і колективного захисту; медико-профілактичні заходи; виміри і контроль, розрахунок і аналіз.

Техніка безпеки – це система організаційних заходів і технічних засобів, що запобігають вплив на працюючих небезпечних виробничих факторів. Основними питаннями вивчення даного розділу є: соціальне значення небезпечного фактора; фізична природа і фізичні характеристики небезпечних факторів; вплив на людину небезпечних факторів і їхнє нормування; технічні методи забезпечення безпеки; засоби індивідуального і колективного захисту; організаційні методи; облік і аналіз травматизму; керування охороною праці.

Електробезпека – це система організаційних і технічних заходів і засобів, що забезпечують захист людей від шкідливого і небезпечного впливу електричного струму, електричної дуги, електромагнітного поля і статичної електрики. Основними питаннями вивчення даного розділу є: соціальне значення вплив електричного струму; фізична природа і фізичні характеристики впливу електричного струму; вплив на людину небезпечного

фактора і його нормування; технічні методи забезпечення безпеки; засобу індивідуального і колективного захисту.

Пожежовибухонебезпека – це система організаційних і технічних засобів, спрямованих на профілактику і ліквідацію пожеж і вибухів, обмеження їхніх наслідків. Основними питаннями вивчення даного розділу є: фізична природа горіння і вибуху; причини виникнення пожеж; об'єктивні і суб'єктивні методи забезпечення безпеки від пожеж і вибухів; гасіння пожеж і вибухів; евакуація населення; організація пожежної охорони.

Друге питання: 45 хвилин.

Організаційні основи охорони праці.

Допуск до роботи осіб не минуле навчання, перевірку знань і інструктаж з охорони праці забороняється.

Навчальна група поділяється на дві приблизно рівні частини.

Курсанти виконують практичне відпрацювання проведення первинного інструктажу з працівником поліції, який вперше приступив до виконання службових обов'язків, іншій підгрупі надається завдання щодо підготовки та проведення цільового інструктажу з працівниками, що залучаються до проведення разових робіт, не пов'язаних з основними обов'язками за фахом (служба з охорони публічної безпеки та порядку, ліквідації наслідків аварій і стихійних лих, несення служби під час масових заходів, тощо). Під час проведення інструктажу необхідно враховувати наступні дані:

інструктаж і навчання правилам безпеки прийомів і методів роботи повинні бути організовані обов'язково на всіх підприємствах незалежно від характеру і ступеня небезпеки виробництва, а також кваліфікації і стажу роботи осіб, що виконують роботу.

Існує кілька видів інструктажу: вступний, первинний на робочому місці, повторний, позаплановий, цільовий.

Вступний інструктаж зобов'язані пройти всі хто надходить на роботу, а також відряджені й учні, що прибули на практику і перед початком трудового і професійного навчання в лабораторіях, майстерень, на полігонах і т.д. Його проводять з водіями транспортних засобів, що уперше в'їжджають на територію підприємства. Його проводить інженер по охороні праці чи техніки безпеки.

Первинний інструктаж на робочому місці проводять із усіма знову прийнятими на підприємство чи службу, перекладними з одного підрозділу в інше, із працівниками, що будуть виконувати нову для них роботу, відрядженими й ін. безпосередньо перед початком робіт. Цей інструктаж проводять з кожної нової теми, що навчаються перед вивченням, при проведенні нового виду заняття і читання нової дисципліни. Цей вид інструктажу проводить безпосередній керівник робіт.

Повторний інструктаж проводиться не рідше чим через 6 місяців. Ціль цього інструктажу – відновити в пам'яті робітника правила по охороні праці, а також розібрати конкретні порушення з практики чи підрозділу підрозділів міністерства. Цей вид інструктажу проводить безпосередній керівник робіт.

Позаплановий інструктаж проводять при зміні технологічного процесу, зміні правил по охороні праці, упровадженні нової техніки, порушенні

працівниками техніки безпеки праці, що можуть чи привести привели до травми, аварії, вибуху чи пожежі; при перервах у роботі – для робіт, до яких пред'являються додаткові вимоги безпеки праці більш ніж на 30 календарних днів, для інших робіт – 60 днів. Позаплановий інструктаж може бути проведений за вимогою працівників органів державного нагляду за охороною праці, вищої господарської організації чи державної виконавчої влади в профілактичних цілях, у випадку недостатньої підготовки працівників до проведення робіт з виконанням правил безпеки. Позаплановий інструктаж проводить безпосередній керівник робіт

Цільовий інструктаж проводять із працівниками перед провадженням робіт, на які оформляються допуск-убрання (разові роботи, що не зв'язані з безпосередніми обов'язками за фахом), перед ліквідацією аварій і стихійних лих. Цей вид інструктажу проходять перед проведенні екскурсій по підприємству, перед проведенням масових заходів із що навчаються. Цільовий інструктаж проводить керівник безпосередніх робіт.

III. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема № 8: Пожежна безпека. Первинні засоби пожежогасіння.

Практичне заняття: Пожежна безпека. Первинні засоби пожежогасіння. Дія продуктів згоряння на людину. Засоби пожежогасіння, їх розподілення та розміщення на об'єктах МВС. Гасіння пожеж з застосуванням вогнегасників.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з основними заходами пожежної безпеки, Практично розібрати порядок роботи з вогнегасником ВВ 3.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Дія продуктів згоряння на людину.
2. Засоби пожежогасіння, їх розподілення та розміщення на об'єктах МВС.
3. Гасіння пожеж з застосуванням вогнегасників.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
  5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
  6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
  7. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
  8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власенко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.
- Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2018. – 553 с.

План проведення заняття:

I. Вступ: 10 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 60 хвилин.

Перше питання: 15 хвилин. Дія продуктів згоряння на людину.

Екстремальні ситуації на пожежі характеризуються набором *небезпечних факторів*, відповідно до ГОСТ 12.1.004-91 «Пожежна безпека. Основні терміни і поняття» до них відносяться:

- відкритий вогонь, підвищена температура;
- теплове випромінювання;
- дим;
- знижена концентрація кисню;
- небезпека вибухів і обвалення.

Найбільш частою причиною загибелі людей на пожежах є ядуха, що виникає за рахунок зменшення концентрації кисню в середовищі, і впливу продуктів горіння (чадний газ (CO), ціаністий водень (HCN), фосген (COCl₂), діціан (C₂N₂), оксиди сірки (SO₂, SO₃) і азоту (NO, N₂O, N₂O₅, NO₂), діоксин (C₁₂H₁₆O₂Cl₄) і т.д.). При концентрації в атмосфері чадного газу більш 1% людина протягом 5 хвилин може знепритомніти, що у результаті приводить до загибелі. Чадний газ блокує гемоглобін у крові, що відповідає за транспортування кисню по кровоносній системі, і, як наслідок, настає кисневе голодування. Концентрація вуглекислого газу (CO₂) 3 – 4.5% стає небезпечною при вдиханні протягом півгодини, а при концентрації 8 – 10% приводить до швидкої втрати свідомості і до летального результату. При пожежі протягом перших 20 – 60 секунд вже утворюються небезпечні концентрації шкідливих речовин.

Друге питання: 15 хвилин. Засоби пожежогасіння, їх розподілення та розміщення на об'єктах МВС.

Опрацювати дії щодо правильного використання пожежних щитів, наявності автоматичних та спеціальних засобів пожежогасіння.

Третє питання: 30 хвилин. Гасіння пожеж з застосуванням вогнегасників. До початку розгляд заняття продемонструвати курсантам відео за посиланням: <https://youtu.be/u269kc1GyH0>.

Потім повторюється порядок використання вогнегасника:

1. Зірвати plombу.
2. Висмикнути чеку.
3. Стати до осередку займання з навітряної сторони.
4. Розтруб або шланг вогнегасника направити в осередок пожежі на відстані не менше 1,5 м.
5. Натиснути на важіль (відкрити вентиль) і приступити до гасіння.

Після цього курсантам по черзі надаються вогнегасники, на яких вони демонструють порядок їх застосування, а також види займань, для гасіння яких вони застосовуються. В ході демонстрації курсантам заборонено, зривати захисні plombи, виймати чеку та натискати на ручку вогнегасника.

III. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема №9: Електробезпека. Вражаючі фактори електричного струму. Правила безпечної експлуатації електротехнічного обладнання

Практичне заняття: Електробезпека. Вражаючі фактори електричного струму. Правила безпечної експлуатації електротехнічного обладнання

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з поняттям електробезпеки, вивчити з курсантами шкідливі чинники електричного струму та засоби захисту від дії електричного струму.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Вплив електричного струму на людину.
2. Порядок дій при вивільненні постраждалого від дії електричного струму.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власенко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.
9. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – 553 с.

Хід проведення заняття:

I. Вступ: 10 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 60 хвилин.

Перше питання: 20 хвилин. Вплив електричного струму на людину.

Промислова електрика – це електричний струм, що виробляється промисловими підприємствами й індивідуальними джерелами струму для використання на виробництві та побуті. Електрика виробляється генераторами на електростанціях і гальванічних елементах в акумуляторах.

Крім корисної дії (джерело енергії для машин, пристроїв і агрегатів) електричний струм має і негативну сторону. Проходячи через організм людини електричний струм, робить термічний, електролітичний, механічний і біологічний вплив.

Друге питання: 40 хвилин. Порядок дій при вивільненні постраждалого від дії електричного струму.

Курсантам навчальної групи надається ситуативне завдання пов'язане з ураженням особи електричним струмом. З числа курсантів обирається особа,

що відіграє роль потерпілого. Курсант, який надає допомогу потерпілому повинен дотримуватись певного порядку дій, а саме:

- потерпілого звільняють від дії струму;
- надають йому першу допомогу.

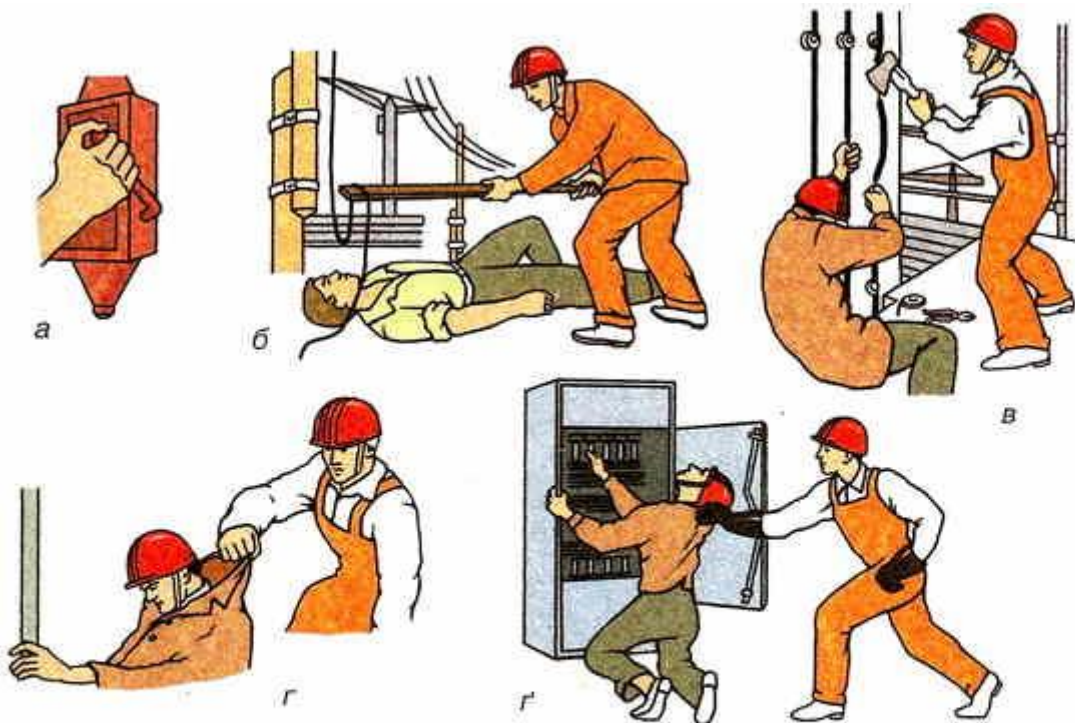
Під час ураження електричним струмом потрібно використовувати такі методи:

- вимикати напругу рубильником або вимикачем;
- забезпечити безпеку захисним вимиканням аварійної ділянки або мережі повністю.

Якщо вимикання не може бути виконане досить швидко, треба терміново звільнити потерпілого від дії струмопровідних частин, до яких він доторкається. При цьому особа, яка надає допомогу, повинна пам'ятати, що не можна доторкатися до потерпілого, бо це небезпечно для життя рятівника. Для звільнення потерпілого від струмопровідних частин або проводу до 1000В користуються ізольованою штангою, сухою палицею, дошкою або іншим сухим діелектричним предметом.

У разі необхідності проводи перерізають пофазно інструментом з ізольованими рукоятками або перерубають сокирою з дерев'яним сухим держаклом.

Відтягнути потерпілого від струмопровідних частин можна і за одяг, якщо він сухий, уникаючи при цьому доторкання до оточуючих металевих предметів та відкритих частин тіла потерпілого.

Звільнення потерпілого від дії електричного струму:

а – вимкнення електричного струму; б – відкидання електричного проводу сухим дерев'яним предметом; в – перерубування електричного проводу; д – відтягування потерпілого за сухий одяг; е – відтягування потерпілого в гумових рукавицях

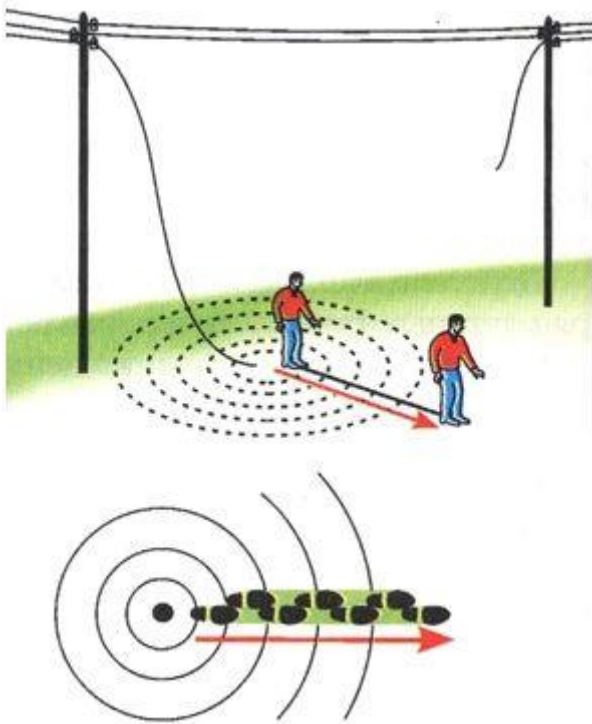
Особа, яка надає допомогу, повинна ізолювати себе від струмопровідних частин, дотримуючись при цьому правил безпеки. Можна, наприклад, одягти діелектричні рукавиці або обмотати руки шарфом, накинути на потерпілого прогумовану тканину, стати на гумовий килим чи суху дошку або будь-який інший предмет, що не проводить електричний струм.

Під час звільнення потерпілого від струмопровідних частин, що перебувають під напругою понад 1000В, треба одягти діелектричні рукавиці, взути гумові боти і діяти штангою або ізоляційними обценьками, розрахованими на відповідну напругу.

Якщо струмопровідна частина має напругу понад 1000 В (провід тощо) і знаходиться на землі, особі, яка надає допомогу, необхідно пам'ятати про небезпеку напруги кроку.

Пересуватися на такій ділянці необхідно з особливою обережністю, використовуючи засоби захисту для ізоляції від землі (діелектричні боти, колоші тощо). Без засобів захисту пересуватися на ділянці розтікання струму, що замкнений на землю, необхідно вкрай обережно, переставляючи ступні ніг одна за одною, намагатися не відривати їх від землі.

При звільненні потерпілого від дії електричного струму бажано діяти однією рукою.

Після звільнення від струмопровідних частин потерпілого потрібно винести з небезпечної зони і надати долікарську допомогу. Методи надання долікарської допомоги потерпілому залежить від його стану.

Якщо потерпілий почуває себе задовільно, то йому все одно необхідно деякий час полежати. Коли потерпілий перебуває у стані непритомності, але у нього зберігається помірне дихання і пульс, слід дати йому понюхати розчин аміаку, обличчя облити холодною водою, забезпечити спокій до приходу лікаря.

Якщо потерпілий дихає погано або не дихає взагалі, у нього відсутній пульс, ділянки шкіряного покриву мають синюваті відтінки, а зіниці розширені, необхідно негайно розпочати відновлення життєвих функцій організму проведенням штучного дихання та непрямого масажу серця.

Аналіз травматизму при контакті зі струмоведучими ланцюгами й експлуатації електроустаткування показує, що нещасні випадки відбуваються через недотримання правил техніки безпеки.

Обговорити основні властивості електричного струму та процеси і ефекти, які утворюються.

III. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає прізвища курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема № 10: Фактори, що впливають на працездатність працівників поліції. Заходи безпеки поліцейських при виконанні службових обов'язків під час надзвичайних ситуацій

Практичне заняття: Фактори, що впливають на працездатність працівників поліції. Заходи безпеки поліцейських при виконанні службових обов'язків під час надзвичайних ситуацій

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з факторами, які впливають на працівника поліції при виконанні ним службових обов'язків. Навчити курсантів практичних навичок здійснення заходів безпеки під час надзвичайних ситуацій.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Поняття та види факторів, що впливають на працівника поліції при виконанні ним службових обов'язків.
2. Відпрацювання навичок здійснення заходів особистої безпеки під час надзвичайних ситуацій.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власенко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.
9. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – 553 с.

План проведення заняття:

I. Вступ: 10 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 60 хвилин.

Перше питання: 25 хвилин. Поняття та види факторів, що впливають на працівника поліції при виконанні ним службових обов'язків.

Небезпечним фактором називається такий фактор, вплив якого на людину працюючого у визначених умовах приведе до чи травми до іншому раптовому, різкому погіршенню здоров'я. Прикладом небезпечних факторів можуть служити: відкриті струмоведучі частини устаткування, розпечені тіла, наявність ємкостей зі стиснутими і шкідливими речовинами, імовірність падіння з висоти, що рухаються деталі машин і механізмів т.д.

Шкідливим фактором називається такий фактор, вплив якого на працюючого людину у визначених умовах приведе до захворювання чи зниження працездатності. Прикладом шкідливих факторів можуть служити: підвищені напруженість і важкість праці, наявність шкідливих речовин у повітрі, несприятливі метеорологічні умови, недостатня висвітлення, промениста теплота, шум, вібрація, електромагнітні поля і т.д.

Друге питання: 40 хвилин.

Заповнення Акту Н-1 (Наказ МВС України № 705 від 05.10.2020 р.)

III. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема № 12: Основи гігієни та санітарії в діяльності поліції

Практичне заняття: Основи гігієни та санітарії в діяльності поліції.
Поняття про санітарію та гігієну праці в діяльності поліції.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з поняттям санітарії та гігієни праці, вивчити з курсантами шкідливі чинники, які виникають на об'єктах МВС та засоби захисту від них.

Час проведення: 4 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Мікроклімат і його дія на людину.
2. Хімічний склад повітря.
3. Освітлення і його вплив на людину.

4. Вплив шуму і вібрації на людину.
5. Іонізуючі випромінювання і їхня дія на людину.
6. Електромагнітні хвилі і їхній вплив на людину.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокуренько, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокуренька ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власенко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.
9. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – 553 с.

Хід проведення заняття:

I. Вступ: 15 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 145 хвилин.

Перше питання: 30 хвилин. Мікроклімат і його дія на людину.

Мікроклімат характеризується наступними параметрами: температура, вологість, тиск, швидкість повітря і хімічний склад повітря.

Обговорити параметри мікроклімату та їх вплив на людину, а також способи підтримання комфортних умов.

Друге питання: 20 хвилин. Хімічний склад повітря

Хімічний склад повітря грає дуже важливу роль для здоров'я людини. До даного параметра відносяться два види небезпечних факторів: загазованість і запиленість.

Працівники МВС зустрічаються з цими факторами в повсякденному житті, особливо це виявляється в міському житті. На території України пролягає 763 км тільки аміакопроводів. Наприклад, запаси аміаку на овочевій базі складають 100 – 150 тонн, а запаси хлору на водоочисній станції складають 100 – 400 тонн.

Обговорити параметри хімічного складу повітря та його вплив на людину, а також способи підтримання комфортних умов.

Третє питання: 20 хвилин. Освітлення і його вплив на людину.

Освітлення в житті людини грає дуже важливу роль, як відомо близько 90% інформації людина одержує через органи дотику. При поганому освітленні людина швидко стомлюється, падає його продуктивність, працездатність, зростає потенційна небезпека помилкових дій і імовірність виникнення нещасливих випадків. Відповідно до статистики до 5% травм можна пояснити недостатнім освітленням на об'єкті, а в 20% випадків воно сприяло виникненню травм. Працівнику поліції необхідно обов'язково враховувати небезпечні ефекти, що можуть виникати в оперативній роботі і зв'язані з освітленням. При вході з неосвітленого в освітлене приміщення відбувається адаптація зору, і людина до 15 секунд не орієнтується в сформованій обстановці. У випадку влучення з яскраво освітленого в неосвітлене приміщення процес адаптації зору триває до 1.5 хвилин. При збільшенні освітленості з 100 до 1000 лк продуктивність зростає на 10%, а кількість шлюбу, помилкових дій знижується на 20%.

Обговорити параметри освітлення та його вплив на людину, а також способи підтримання комфортних умов.

Четверте питання: 20 хвилин. Вплив шуму і вібрації на людину.

З підвищеним рівнем шуму працівники поліції можуть зустріти на промислових об'єктах, аваріях, стихійних лихах, у транспорті. Наприклад, рівень шуму в автомобілі при працюючій сирені складає 75 – 90 дБ. Навіть малі значення шуму і вібрації можуть викликати підвищення рівня травматизму. Ці фактори можуть відволікати від виконання поставленої задачі працівників поліції, особливо це небезпечно при роботі в екстремальних ситуаціях, при швидкій зміні обстановки.

Обговорити параметри шуму і вібрації та їх вплив на людину, а також способи підтримання комфортних умов.

П'яте питання: 20 хвилин. Іонізуючі випромінювання і їхня дія на людину.

Чорнобильська катастрофа 1986 року показала, що може зробити навіть мирний атом у випадку, якщо з ним не вміти звертатися. У це період вплив на людей можна було значно знизити за рахунок спеціальної підготовки фахівців і населення. У зв'язку з цією катастрофою від **іонізуючого випромінювання** непоправні втрати понесли і підрозділу МВС. На сучасному етапі, у зв'язку з імовірністю проведення терористичних актів, охорона об'єктів, де звертаються радіоактивні речовини, лягає на МВС.

Обговорити параметри іонізуючого випромінювання та його вплив на людину, а також способи підтримання комфортних умов.

Шосте питання: 20 хвилин. Електромагнітні хвилі і їхній вплив на людину.

Електромагнітні поля (ЕМП) у навколишнім середовищі виникають завдяки генеруванню, передачі і використання енергії електромагнітних коливань. Електромагнітні полюси бувають природного й антропогенного походження. Електричне поле Землі може змінюватися періодично (річні і денні коливання), і доволіно в залежності від грозових розрядів, опадів, вітрів, пилових бур і т.д. Зміна магнітного полюси має 80-и річний і 11-и річний цикл.

Джерелами ЕМП антропогенного походження є: лінії електропередачі, електромагніти, генератори, трансформатори, передавачі, телевізори і т.д.

Обговорити параметри ЕМП та його вплив на людину, а також способи підтримання комфортних умов.

III. Заключна частина: 15 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема № 13: Дії працівників поліції по наданню першої допомоги потерпілим у життєвих та надзвичайних ситуаціях

Практичне заняття: Дії працівників поліції і надання першої допомоги. Порядок надання першої допомоги при нещасних випадках на об'єктах МВС

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з основними прийомами надання першої медичної допомоги, вивчити з курсантами правила дії по наданню першої медичної допомоги при різних видах травм.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Перша медична допомога. Основні поняття.
2. Надання допомоги при травмах і отруєннях.
3. Евакуація потерпілих із зони, отруєної газами, і надання першої допомоги.
4. Штучне дихання і зовнішній масаж серця.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного

середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власенко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.
9. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2018. – 553 с.

План проведення заняття:

I. Вступ: 15 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 65 хвилин.

Перше питання: 10 хвилин. Перша медична допомога. Основні поняття.

Підрозділи МВС першими прибувають на місце подій, аварій і катастроф, у райони надзвичайних ситуацій, де гинуть і одержують поранення люди. Життя потерпілих залежить від того, на скількох кваліфіковане буде зроблена їм перша допомога.

Наприклад, близько 50% потерпілих при дорожньо-транспортних випадках, гине через не своєчасне надання першої допомоги чи відсутності цієї допомоги. У 1999 році на дорогах України загинуло більш 4.7 тисяч чоловік, більш 34 тисяч чоловік одержали поранення різної ваги.

Перша медична допомога - це комплекс заходів, спрямованих на відновлення чи збереження життя і здоров'я постраждалого, здійснюваними не медичними працівниками чи самими потерпілими. Одним з найважливіших положень надання першої допомоги є її терміновість: чим швидше вона зроблена, тим більше надії на успішний результат.

Основні умови успіху при наданні першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків: правильність і доцільність, швидкість дій, спокій, терпіння, спритність, обдуманість і рішучість, знання й уміння того хто надає допомогу.

Друге питання: 15 хвилин. Надання допомоги при травмах і отруєннях.

Опрацювати техніку надання першої медичної допомоги: при переломах, здавлюванні, забитті, пораненні, евакуації потерпілих, штучне дихання та непрямий масаж серця, основи підтримки життя.

Третє питання: 15 хвилин. Евакуація потерпілих із зони, отруєної газами, і надання першої допомоги.

Отруєння чадним газом. Винести на свіже повітря, зробити штучне дихання, розтирати, гріти ноги, дати подихати нашатирним спиртом.

Отруєння харчові. Промити шлунок, органи травлення, вживати багато рідини, зігрівати, дати активоване вугілля, фталазол, антибіотики (4—6 разів на день).

Отруєння хімікатами, ліками. Термінове промивання шлунка, при необхідності штучне дихання та реанімаційні заходи, доставити в лікувальний заклад.

Для надання допомоги потерпілому необхідно користуватись домашньою аптечкою, в якій мають бути: валідол, перманганат калію, 10 % розчин аміаку, 5 % розчин аміаку, 5 % розчин йоду, анальгін у таблетках, сода питна, бинт, лимонна кислота, вата медична, джгут кровоостанавливающий, лейкопластир.

Четверте питання: 20 хвилин. Штучне дихання і зовнішній масаж серця.

Найбільш ефективним способом штучної вентиляції легень є спосіб рот у рот. Він полягає в тому, що той, хто допомагає, робить видих, зі своїх легень у легень потерпілого через спеціальне пристосування або безпосередньо в рот чи ніс потерпілого. Пристосування для штучної вентиляції легень складається з двох відрізків гумової або гнучкої пластмасової трубки діаметром 8-12 мм і довжиною 100 або 60 мм, натягнутих на металеву або тверду пластмасову трубку довжиною 40 мм, і овалованого фланця, вирізаного зі цупкої гуми. Фланець натягується на стик відрізків трубок, щільно затискуючи місця їх з'єднання. Для проведення штучної вентиляції легень потерпілого варто покласти на спину, розкрити йому рот і після видалення з рота слизу хустинкою або кінцем сорочки вкласти в нього трубку: дорослому - довгим кінцем, а підліткові (дитині) - коротким. При цьому необхідно стежити, щоб язик потерпілого не закривав дихальні шляхи, а вставлена в рот трубка потрапила в дихальне горло, а не в стравохід. Для запобігання западання язика нижня щелепа потерпілого повинна бути злегка висунута вперед.

Для розкриття дихального горла (гортані) варто закинути голову постраждалого назад, поклавши під потилицю одну руку, а іншою рукою надавити на чоло постраждалого так, щоб підборіддя виявилось на одній лінії з шиєю. При такому положенні голови просвіт глотки і верхні дихальні шляхи значно розширюються, чим забезпечується їх повна прохідність. Для того щоб виправити трубку в роті і направити її в дихальне горло, варто також злегка посунути вгору і вниз нижню щелепу потерпілого. Штучна вентиляція легень проводиться в такий спосіб. Ставши на коліна над головою постраждалого, щільно притулити до його губ фланець, а великими пальцями обох рук затиснути потерпілому ніс; відразу після цього зробити в трубку кілька сильних видихів і продовжувати їх зі швидкістю близько 16-20 видихів за 1 хв (один видих через 3-4 с) до відновлення дихання потерпілого або до прибуття лікаря. Для виходу повітря з легень постраждалого після кожного вдиху треба звільняти рот і ніс, не виймаючи при цьому з рота трубки пристосування. Для забезпечення більш глибокого видиху можна легким натиском на грудну клітку

допомогти виходу повітря з легенів потерпілого. При штучній вентиляції слід стежити за тим, щоб повітря, що вдихується, потрапляло у легені, а не в живіт потерпілого. Якщо повітря, що вдихується, потрапило у живіт, що може бути виявлено по відсутності розширення грудної клітки і здуттю живота, необхідно швидко натиснути на верхню частину живота під діафрагмою, випустити повітря і правильно встановити дихальну трубку.

За відсутності на місці події повітроводу варто вдихувати повітря через рот постраждалого. Для цього потрібно швидко відкрити рот потерпілого, видалити з нього слиз, закинувши голову, і відтягнути нижню щелепу. Після цього глибокий вдих робить той, хто допомагає, і з силою видихає в рот потерпілому, закривши при цьому його ніс. Видихання повітря в рот або ніс можна робити через марлю, серветку чи носову хустинку, стежачи за тим, щоб при кожному видиханні відбувалося достатнє розширення грудної клітки потерпілого. Дітям видихують повітря через рот і ніс одночасно, але обсяг повітря має бути невеликим, щоб не зашкодити легені. Темп видиху - 8-24 видихи за хвилину. При штучній вентиляції легенів не можна допускати охолодження постраждалого, тобто не залишати його на сирій землі або на холодній підлозі: під потерпілого варто підстелити Що-небудь тепле, а зверху вкрити його. Коли подих потерпілого відновиться, штучну вентиляцію варто продовжувати так, щоб видих повітря збігався з власним вдихом потерпілого. Штучну вентиляцію легень слід проводити до повного приведення потерпілого у свідомість або до появи безперечних ознак біологічної смерті (трупних плям, задубіння).

ІІІ. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

Тема № 14: Профілактика травматизму та профзахворювань в поліції

Практичне заняття: Профілактика травматизму та профзахворювань в поліції. Основні небезпеки, які впливають на стан здоров'я працівника поліції. Режим праці та відпочинку.

Навчальна мета заняття: Ознайомити курсантів з заходами щодо попередження травматизму на робочих місцях, вивчити з курсантами основні напрямки зниження травматизму серед особового складу поліції.

Час проведення: 2 години. Місце проведення: навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Інструктажі та їх види.
2. Розслідування нещасного випадку.
3. Облік травматизму.
4. Заходи по попередженню травматизму на робочому місці.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Безпека життєдіяльності та охорона праці: підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021.
8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власенко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.
9. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2018. – 553 с.

План проведення заняття:

I. Вступ: 15 хвилин.

Прийняти доповідь про готовність групи, перевірити наявність особового складу та підготовку до проведення заняття, провести інструктаж про заходи особистої безпеки при проведенні заняття, довести тему, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, мету заняття.

II. Основна частина: 65 хвилин.

Перше питання: 15 хвилин. Інструктажі та їх види.

З метою охорони праці КЗпроП України покладає на адміністрацію підприємств (установ), по-перше, проведення інструктажу робітників та службовців по техніці безпеки, виробничій санітарії, протипожежній охороні й іншим правилам охорони праці, по-друге, організацію роботи з професійного добору і, по-третє, здійснення постійного контролю за дотриманням працівниками усіх вимог інструкцій з охорони праці.

Допуск до роботи осіб не минуле навчання, перевірку знань і інструктаж з охорони праці забороняється.

Друге питання: 15 хвилин. Розслідування нещасного випадку.

Важливе значення для забезпечення безпеки праці має професійний добір, ціль якого – виявити осіб, непридатних по своїм фізичним і антропометричним даним до участі в тім чи іншому виробничому процесі. У

ряді виробництв при надходженні на роботу проводять обов'язкові попередні, а в деяких випадках і періодичні медичні огляди, ціль яким – попередження професійних захворювань.

У законі «Про охорону праці» у 25 стаття сказано, про «розслідування й облік нещасливих випадків, професійних захворювань і аварій», у якій зазначені основні вимоги по розслідуванню й обліку нещасливих випадків. Розслідування проводиться комісією в складі представника профспілкової організації, представника органів державного нагляду по охороні праці і представника органів керування. Результати розслідування нещасливого випадку на виробництві, що викликало втрату працездатності не менш одного робочого дня, оформляються адміністрацією в перебігу 3 днів.

За підсумками розслідування нещасливого випадку складається акт Н – 1, що складається в 5 екземплярах. Один екземпляр у триденний термін повинний бути переданий постраждалому, або іншій зацікавленій особі. Затверджується документ керівником організації чи установи. Порядок розслідування нещасливого випадку був уточнений, перероблений і введений у дію з 1 липня 1998 року.

Третє питання: 15 хвилин. Облік травматизму.

Особливе місце в профілактиці травматизму має облік і розслідування нещасливих випадків на виробництві.

Для аналізу травматизму використовують 4 основні методи: статистичний, монографічний, топографічний і економічний. Статистичний метод містить у собі визначення двох показників: коефіцієнта ваги травматизму і коефіцієнта імовірності травматизму.

Четверте питання: 20 хвилин. Заходи по попередженню травматизму на робочому місці.

До основним організаційним і методичним заходам по попередженню травматизму відносяться інструктаж робітників з правил охорони праці і навчання безпечним прийомам і методам роботи. З цією метою на підприємствах проводять такі інструктажі:

вступний інструктаж з техніки безпеки, виробничої санітарії, пожежної безпеки та надання долікарської допомоги при вступі на роботу;

первинний, повторний та позаплановий інструктажі по техніці безпеки та пожежної безпеки безпосередньо на робочому місці.

Після проходження вступного та первинного інструктажів робітники повинні пройти навчання безпечним методам і прийомам робіт.

Вступний інструктаж проводять з усіма вступниками на підприємство на постійну або тимчасову роботу працівниками та службовцями незалежно від їх кваліфікації, спеціальності та стажу роботи, а також з працівниками, відрядженими на підприємство для виконання робіт з інших організацій, з учнями навчальних закладів, що проходять на підприємстві виробничу практику, і з іншими особами, допускаються на територію підприємства або у виробничі цехи для виробництва робіт.

При вступному інструктажі працівникові роз'яснюють: основні положення радянського законодавства з охорони праці;

правила внутрішнього трудового розпорядку на підприємстві, правила поведінки на території підприємства і у виробничих приміщеннях, схеми руху транспортних засобів і пішохідних маршрутів, значення умовних сигналів, сигнальних кольорів, попереджувальних написів та знаків безпеки;

порядок користування побутовими приміщеннями і пристроями; особливості умов роботи відповідної ділянки та заходи щодо попередження нещасних випадків;

вимоги щодо дотримання особистої гігієни і виробничої санітарії на підприємстві;

порядок утримання і користування засобами захисту; дії працюючих при аваріях і нещасних випадках; порядок оформлення нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом;

вимоги пожежної безпеки на підприємстві; правила надання долікарської допомоги постраждалим. Вступний інструктаж проводить інженер по техніці безпеки в кабінеті охорони праці за програмою, затвердженою адміністрацією підприємства та погодженою з комітетом профспілки підприємства.

Первинний інструктаж проводить перед допуском до роботи безпосередньо на робочому місці керівник робіт, у підпорядкування якого направляють робочого (начальник цеху чи дільниці, головний механік або енергетик, майстер).

Первинний інструктаж проводять з усіма надійшли на підприємство робітниками після проходження вступного інструктажу, а також з робочими, перекладними на іншу роботу.

Мета первинного інструктажу - роз'яснення робочого:

його посадових обов'язків та особливостей пристрою обладнання, на якому належить працювати;

змісту вимог інструкції з охорони праці для його професії;

призначення огорожень, захисних пристосувань, засобів і засобів сигналізації;

вимог безпеки при користуванні інструментами і пристосуваннями;

порядку використання коштів індивідуальної або колективного захисту працюючих при виконанні всіх операцій робочого процесу;

вимог пожежної безпеки в цеху й на робочому місці.

Особа, яка інструктує, показує робочого всі небезпечні місця на обладнанні та на робочому місці, способи правильної та безпечної організації робочого місця, безпечні методи і прийоми виконання робіт, а також дає вказівки про заборону застосовувати небезпечні прийоми робіт або інші дії, які можуть призвести до травмування, отруєння або захворювання.

Тільки після проходження вступного та первинного інструктажів на робочому місці знову прийняті на роботу робітники та службовці допускаються до виконання робіт.

На роботи, до яких висувають підвищені вимоги по техніці безпеки, допускаються особи, які пройшли курсове навчання типовими програмами, склали іспити і мають посвідчення на право виробництва робіт. Цим особам видають наряд-допуск на строк, необхідний для виконання даного обсягу робіт.

У разі зміни умов і характеру праці (впровадження нових виробничих процесів, заміни або модернізації устаткування) інструкції з охорони праці повинні бути переглянуті і відкориговані до початку введення змін.

Крім інструкції на робочих місцях повинні бути вивішені плакати та наочні посібники з техніки безпеки і виробничої санітарії.

Для всіх робітників незалежно від спеціальності, кваліфікації і стажу роботи через кожні три місяці слід проводити повторний інструктаж по техніці безпеки і пожежної безпеки.

Мета повторних інструктажів - систематичне поглиблення знань робітниками вимог безпеки праці. Повторний інструктаж проводить безпосередньо на робочому місці керівник робіт, у підпорядкуванні якого перебуває робітник, за програмою первинного інструктажу.

Якщо в процесі інструктажу виявляється незадовільне знання робочим інструкції з охорони праці, то інструктируючий дає робочого всі необхідні роз'яснення, показує безпечні методи і прийоми робіт і вимагає неухильного виконання всіх вимог інструкції з охорони праці.

Крім повторних інструктажів можна проводити позаплановий інструктаж на робочому місці. Такий інструктаж проводять у наступних випадках:

- при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації обладнання, переведення на інше робоче місце і за будь-яким іншим причин, в результаті яких змінюються умови і характер праці робітників;

- на вимогу працівників вищестоящих організацій або органів державного нагляду;

- при порушенні робочим вимог інструкції з охорони праці.

ІІІ. Заключна частина: 10 хвилин.

Науково-педагогічний працівник підводить підсумки заняття. Вказує на повноту відпрацьованих навчальних питань. Називає приз віща курсантів, які були активними на занятті. Доводить оцінки, які отримані курсантами на занятті. Задає завдання курсантам на самостійну роботу.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс Законів про працю України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про охорону праці". Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Закон України «Про національну поліцію». Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2018. – 553 с.
8. Бандурка О.М., Шаша І.К., Власенко І.В., Бортнічук П.М. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. -Харків: Вид-во НУВС, 2003. 230 с.
9. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. для працівників поліції / О.Ю. Прокопенко, І.В. Власенко, М.Ю. Крепакова; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 364 с.
10. Чміль М.О., Власенко І.В. Безпека життєдіяльності та цивільний захист : навчально-методичний посібник /М.О. Чміль ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. -Х.: ХНУВС, 2011. – 70 с.

Допоміжна:

11. Охорона праці : Навч. посібник / Л.А. Катренко, Ю.В. Кіт, І.П. Пістун. - Суми : Університетська книга. - 2007. - 496 с.
12. Охорона праці : навч. посібник / І.М. Паньонко. - Львів : ЛДУВС. - 2007. - 148 с.
13. Перепечаєв В.Д., Береза В.Ю. Газодимнозахисна служба пожежної охорони. – Чернігів: «Деснянська правда». 2000. 468 с.
14. Грибан В.Г. Охорона праці : навч. посіб. : Рекомендовано МОН України / В.Г. Грибан, О.В. Негодченко. - К. : Центр учб. літ. - 2009. - 280 с.
15. Текст лекції «Безпека життєдіяльності працівників поліції в надзвичайних ситуаціях». Автор Іншеков М.В.
16. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Указ Президента України від 16 січня 2013 року № 20/2013 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>

17. Положення «Про затвердження Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися із здобувачами освіти під час освітнього процесу» від 16.05.2019 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0612-19>
18. Перелік робіт з підвищеною небезпекою наказ Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 №15). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0232-05>
19. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>
20. Типове положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-94>
21. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини: Навч. посіб. –6-те вид., перероб. І доп. -К.:, 2007 р. –332 с.
22. Геврик,Є.О. Охорона праці : навч. посіб. - Київ : Ельга: Ніка-Центр. - 2003. - 279 с.
23. Станіславчук О.В. Безпека життєдіяльності: практикум / О.В.Станіславчук, О.Б. Горностай, В.М. Маринич. –Львів:Сполом, 2016. –183 с.
24. Основи професійної безпеки та здоров'я людини : підручник / В. В. Березуцький [та ін.] ; під ред. проф. В. В. Березуцького. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2018. – 553 с.
25. Желібо, Є.П. Безпека життєдіяльності : підручник : допущено МОН України / Є.П. Желібо, В.В. Зацарний. - К. : Каравела. - 2007. - 288 с.
26. Ковжого , С.О. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / С.О. Ковжого, О.Д. Малько, А.М. Полєжаєв. - Х. : Право. - 2012. - 222 с.
27. Геврик, Є.О. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. - К. : Ельга-Н: КНТ. - 2008. - 384 с.
28. Лотарев В.О., Михальов В.О., Чайка І.В., Донченко С.О. Засоби індивідуального бронезахисту. Метод. рекомендації. –К.: РВВ МВС України. 2001. 24 с.
29. Бедрій, Я.І. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. - К. : Кондор. - 2009. - 286 с.
30. Правила пожежної безпеки в Україні. Приказ МВС України №400 від 22.05.1995р.
31. Текст лекції. «Основи пожежної та вибухобезпеки в поліції». Автор: Іншеков М.В.

Internet-джерела

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.

2. [Верховна Рада України](http://www.rada.kiev.ua) <http://www.rada.kiev.ua> .
  3. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
  4. [Міністерство екології та природних ресурсів України](http://www.menr.gov.ua/) <http://www.menr.gov.ua/>.
  5. [Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи](http://www.mns.gov.ua/) <http://www.mns.gov.ua/>.
  6. [Рада національної безпеки і оборони України](http://www.rainbow.gov.ua/) <http://www.rainbow.gov.ua/>.
  7. [Постійне представництво України при ООН](http://www.uamission.org/) <http://www.uamission.org/>.
  8. [Північноатлантичний альянс НАТО](http://www.nato.int/) <http://www.nato.int/>.
  9. Офіційний сайт Американського вулканологічного товариства <http://vulcan.wr.usgs.gov/> англійською мовою).
  10. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України <http://www.erriu.ukrtel.net/index.htm>.
  11. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду Держгірпромнагляду).
  12. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
  13. <http://base.safework.ru/iloenc> - Енциклопедія з охорони і безпеки праці.
  14. <http://base.safework.ru/safework> - Бібліотека безпечної праці.
  15. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України НАУ»).
- <http://www.budinfo.com.ua> - Портал «Україна будівельна: будівельні компанії України, будівельні стандарти: ДБН ДОСТ ДСТУ».